

SPECIÁLIS BŰNELKÖVETŐK A XX. SZÁZADI MAGYARORSZÁ- GON, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÖZVESZÉLYES MUNKAKERÜ- LŐKRE ÉS A MEGRÖGZÖTT BÜNTETTESEKRE

*„Nincs nagyobb veszedelem, mint abbahagyni a munkát; leszokik róla az ember.
Leszokni róla könnyű, újra megszokni nehéz.”*

Victor Hugo

1. BEVEZETÉS

Dolgozatom a speciális bűnelkövetők két csoportjával a közveszélyes munkakerülőkkel és a megrögzött büntettekkel foglalkozik, mégpedig a velük szemben alkalmazott joghátrány szempontjából, így a dologházakra és szigorított dologházakra fókuszál. Ugyancsak XX. századi speciális bűnelkövetői csoportok a fiatalokorú, az elmebeteg és az iszákos büntettek, dolgozatomban azonban nem térek ki rájuk.

A dologházakat és a szigorított dologházakat mint intézményeket nem a börtönügy, hanem a büntetőpolitika, a joghátrány alkalmazásával elérni kívánt cél oldaláról közelítem meg, vagyis, hogy milyen céllal igyekeztek fellépni a közveszélyes munkakerülők és a megrögzött büntettek csoportjával szemben. A társadalom önmaga nem volt képes ezt a jelenséget megszüntetni, az anyagi büntetőjog kriminalizálta az ilyen közveszélyes cselekményeket, a kérdés azonban az volt, hogy nyúljanak-e ismételten a megtorlás klasszikus alkalmazásához, vagy haladva a reformirányzatok áramlatával teret engedjenek új büntetőjogi irányzatoknak és az új büntetőpolitikai megfontolásoknak. Kiemelt jelentőségű volt annak a felismerése, hogy nem mindig a büntetés a legcélravezetőbb megoldás.¹ Ennek okán az egyes jogintézmények kialakulását megelőző polémiák részletes ismertetését végeztem el dolgozatomban.

Alapvető célja munkámnak a két intézmény elhatárolása egymástól, valamint a reformkori dologházaként nevezett épületektől. A két elkövetői csoport közti hasonlóság abban rejlik, hogy az elkövetők társadalomra veszélyessége oka folytán merült fel a büntetőjogi szabályozás szükségessége. Nóvumként a határozatlan tartamú szabadságelvonás megteremtése emelendő ki.

¹ NAGY FERENC: *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében*, 1986, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 9.

A tárgyalt korszakban egyetértés mutatkozott abban, hogy büntetni kell a közveszélyes munkakerülő és megrögzött bűnöző elemeit a társadalomnak, ugyanis az ilyen jellegű életmód folytatása későbbi bűnök elkövetésének előszobájaként szolgált. *Irk Albert* egyenesen a társadalom parazitáiként határozta meg ezen népelemeket, utalva arra, hogy kis mértékben zavaró benyomást váltanak ki, nagy arányban azonban már az egész „szervezetre” megsemmisítő és romba döntő hatást képesek gyakorolni.²

Azonban Beccaria szavaival élve „*a büntetésnek célja nem az, hogy kínozzanak és gyötörjenek egy érző lényt, se nem az, hogy semmissé tegyenek egy már elkövetett bűntényt...*”.³ A XX. században ezen elvek alapjául szolgáltak a büntetőjognak és a büntetőpolitikának, s ezt tovaszöve a relatív büntetési teória már nem egy, a múltra reflektáló elmélet volt, hanem a jövőre tekintettel az elkövető megjavítását tűzte ki célul. E javító cél a tárgyalt intézmények mindegyikben megtalálható volt valamilyen formában, mindeközben humánus elvek mentén igyekeztek megvalósítani a szankciók társadalomvédelmi funkcióját.

2. KÖZVESZÉLYES MUNKAKERÜLŐK ÉS MEGRÖGZÖTT BÜNTETTESEK A MAGYAR SZAKIRODALOMBAN

Magyarországon a büntetőjog a 18-19. század fordulóján került az érdeklődés középpontjába. A szabadságvesztés büntetések már fontos szerephez jutottak,⁴ a halálbüntetést mellőző 1843-iki javaslat lavinát indított a büntetőjogi kodifikációban.⁵ A szabadságvesztés büntetések növekvő rátája indokolta, hogy tudományos szinten foglalkozzanak a széles értelemben vett büntetőjoggal. Beccaria tevékenysége nyomán kibontakozó fejlődés az egész büntetőjogi gondolkodásra kihatott, sarokpontja volt többek között a büntetéstan jogállami alapokra helyezése, s ennek tovagyrúzása volt megfigyelhető a magyar szabályozás alakulásában is. Az emberiessegre, a jogokra és a humánusra nagyobb hangsúlyt fektettek a végrehajtás során, a bűnösség fogalma jogi kategóriává lépett elő,⁶ hiszen „*a személyes szabadság egyik legsúlyosabb, állam által elkövethető sérelme a büntető eljárás alá*

² IRK ALBERT in *Budapesti Hírlap* 1913/114. szám, 1-2.

³ CESARE BECCARIA: *A bűnökről és büntetésekről*, 1998., Eötvös József Könyvkiadó, Budapest 26.

⁴ MEZEY BARNA: *A munkáltatás szerepe a büntetésvégrehajtás körében*, 2009, Akadémiai doktori értekezések, Budapest, 88. Elérhető: http://real-d.mtak.hu/279/4/MezeyBarna_5_mu.pdf (2017. 08. 29.)

⁵ IRK ALBERT: *A magyar anyagi büntetőjog*, 1928. Dunántúl Egyetem Nyomdája Pécsset, Pécs, 31.

⁶ HORVÁTH TIBOR: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata*, 1981, Akadémiai Kiadó, Budapest, 21-33.

vonás, a személyes szabadságtól megfosztás, a vizsgálati fogságba helyezés vagy ítélet alapján történő büntetés-végrehajtás. De még itt sem mondhat le a szabadságvágy az emberi méltóság védelméről, a humanizmus valamiféle, természetesen korlátozott megóvásáról és gyakorlásáról.”⁷

A Csemegi-kódex büntetési elméletét a Pauler Tivadar által is vallott speciál- és generálprevenciós felfogás jellemezte. A kódex támaszkodott az új irányvonalakra, humánus büntetőjogot alkotott, azonban a korábbi 1843-as javaslatához képest visszalépést jelentett, mivel a halálbüntetés ismét főbüntetéssé vált, ugyanakkor szabadságvesztés is azzá lett. A klasszikus iskola alapjain állt, a tettesközponút felfogás adaptációja híján nem szabályozta sem a csavargó sem a közveszélyes népelemeket. Követte a világos és egyértelmű alapelvek megállapítását és betartását a jogalkotás és jogalkalmazás során, valamint megindult az elkövetők körében történő differenciálás is.⁸

A Magyar Tudományos Akadémia pályázati felhívására írta meg Szemere Bertalan a büntetésekről és halálbüntetésekről szóló munkáját. Ebben a szabadságot és békét lehetővé tevő emberi igazság teóriáját képviselte. Szakított a megtorlást céljaként kitűző abszolút elmélettel, s a büntetés jótékony nevelő, tanító, viszsztatartó hatásában fedezte fel az új követendő irányvonalat.⁹

A Csemegi-kódex Irk Albert szerint „korának későszülött gyermeke volt... két legnagyobb fogyatkozása: a fiatalkorú és közveszélyes bűntevő egyénekkel való nemtörődomségben rejlik”.¹⁰ Horváth Tibor szerint az iskola Achillesz-sarka, mely értelmezhető a kódexre is, hogy a generál preventív hatást minden bűncselekménytípusra azonosnak vélték.¹¹ Az iskola követői nem foglalkoztak a tettes személyiségével, csak a tényekkel. A büntetőjog társadalomvédelmi funkciójára nem helyeztek hangsúlyt, mindez elveszett a megtorlás súlykolása mellett.¹²

A dologházi szabályozás korai ötletgazdájának tekinthető Balla Károly, ő a társadalmi önvédelem síkján helyezkedett el: szociális, kulturális fejlesztéssel és közmunka bevezetésével orvosolta volna a kapitalizmus okozta büntetőjogi releváns társadalmi problémákat.¹³

Üdvösen fogadta az új büntetéstani irányzatokat Fayer László, emellett értékelte és elismerte ugyan a hatályos Btk. progresszív rendszerét is. „Ha mi azt

⁷ MEZEY BARNA: A polgári büntetőjogi tudományosság a XIX.-XX. század Magyarországon, in *Jogtörténeti Értekezések* 20. A magyar büntetőjog kutatásának alapjai, 1997, Budapest, 17.

⁸ DR. HACKER ERVIN: *A büntetőjog*, 1918, Dunántúl Rt., Pécs, 1-3.

⁹ MEZEY (1997): i. m. 23-24.

¹⁰ IRK (1928): i. m. 36-37.

¹¹ HORVÁTH: i. m. 115.

¹² FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjog tankönyve*, 1914. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 33.

¹³ BALLA KÁROLY: *Vélemény a büntetésmód javítása iránt*, 1841, Pest, 13-19. o., 70- 74.

akarjuk, hogy bűnügyi igazságszolgáltatásunk a felesleges repressio erő kifejtését és ennek hátrányait kikerülje, nekünk is hozzá kell látnunk ezen intézmények meghonosításához.”¹⁴ Rabsegélyezés megszervezésével csökkenthetőnek vélte a visszaesők számát. Javasolta a patronage „erélyes továbbfejlesztését” is.¹⁵ A szabadságvesztés-büntetést kitűnőnek tartotta a tettesek közti differenciálás büntetés-végrehajtási megjelenítésében. Baumgarten Izidorral karöltve azonban élesen tagadták a határozatlan tartamú büntetések létjogosultságát a visszaesők körében.¹⁶

Pekáry Ferenc humánus, de egyúttal a közbiztonság megőrzését támogató javaslatot dolgozott ki. Szerinte „kétségtelen, hogy a közveszélyesek egy része a csavargók közül telik ki, illetve a csavargók egy része közveszélyes.” Tipológiájának négy osztályában szerepeltek beteg egyének, az önhibájukon kívüli munkanélküliek, a kétes foglalkozásúak, valamint a javíthatatlanok. Az utóbbira szigorított dologház intézményét tartotta hatásosnak, míg a második és harmadik kategóriára egyszerű dologházat javasolt.¹⁷

A büntetés csak a szükséges mértékig terjedhet, és az alkalmazásának a polgári jogvédelmi érdekeknek kell megfelelnie, vallotta Vámbéry Rusztem. Hangsúlyozta a differenciálás kezdetleges voltát az elkövetők tekintetében, ezért nem is vélte indokoltnak e kategóriák törvénybe iktatását.¹⁸ Kiemelte a relatíve határozatlan tartamú szabadságvesztés alkalmazhatóságát a speciális bűnelkövetői csoportok esetében. A korábbi gondolatait, miszerint visszaélést okozhat a határozatlan mivolt, megcáfolhatónak látta a már alkalmazásban lévő életfogytig tartó szabadságvesztéssel - amennyiben biztosított a feltételes szabadságra bocsátás-, ugyanis itt is egy határozatlan tartamú büntetésről volt szó.¹⁹

A határozatlan tartamú ítéletekről írt művében Friedmann Ernő az intézkedések célszerűségét ültette be a büntetésbe: az elérendő cél időpontja képlékeny, több tényezőtől is függ, annak tartamát előre megállapítani rendeltetésellenes. A határozatlan tartamú elítélésnek nem kizárólagosan javító célt tulajdonított, ugyanis annak bukása esetén szükségessé vált az ártalmatlanná tétel. Ilyen tartamú ítéletek pedig nem az elkövetett tett súlyán alapultak, hanem az egyénben rejlő

¹⁴ FAYER LÁSZLÓ: Büntetési és börtönrendszerek reformja, in *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1891. Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 11.

¹⁵ FAYER (1891): i. m. 14.

¹⁶ MEZEY BARNA: A határozatlan tartamú szabadságvesztés intézményének bevezetése Magyarországon, in *Jogtörténeti Értekezések*, 1983., Budapest, 97.

¹⁷ PEKÁRY FERENC: A csavargásról, in *Büntetőjogi dolgozatok Wlassics gyula születése hatvanadik évfordulójának ünnepére*, 1912., Szerkesztette a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület magyar csoportja, Franklin-társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 247-257.

¹⁸ GÖNCZÖL (1980): i. m. 74-78.

¹⁹ MEZEY (1983): i. m. 89-100.

veszélyességen.²⁰ Meghatározta a veszélyesség fogalmát: „*A veszélyesség a tettesnek az az állapota, amely vagy túlnyomóan a karakterben gyökerező egyéni sajátosság alapján, vagy az egyéni viszonyoknak a külső körülményekkel való összehatás által bűncselekményre vezet. Ennek megfelelően a veszélyességnek kisebb-nagyobb foka, közelebbi és távolabbi lehetősége van.*”²¹

Angyal Pál megengedhetőnek tartotta a védelmi intézkedéseket a társadalomra különösen veszélyes egyének esetében, ugyanis ők fenyegetően hatnak környezetükre antiszociális mivoltukból fakadóan, s nem vélte szükségszerűnek, hogy az egyének el is kövessenek bűncselekményt. Védelmi büntetés az előbb említett megelőzés és a valódi, ténylegesen elkövetett bűn büntetésének ötvözte lett volna. Elméletében a közveszélyesek az akarati büntetésekre kategóriájába tartoztak, szívesen ugyanis e személyek saját elhatározásukból döntenek a bűnös életmód mellett, meg kell azonban említeni, hogy a környezeti hatások befolyását is elismerte.²²

A Liszt által képviselt tézissel értett egyet Finkey Ferenc: a közveszélyesség egy egyéni állapot, amikor a jogrendre állandó fenyegetést nyújt az illető. Közveszélyes bűnelkövetők tipológiájában helyet kaptak az üzletszerű bűncselekményeket elkövető visszaesők, a beszámítási képességgel nem rendelkezők, a hivatásos csavargók, a közveszélyes alkoholisták valamint a visszaeső fiatalok bűnelkövetők.²³ Az üzletszerű elkövetőkre javasolta a dologház intézményét, melyet a fogháznál szigorúbbnak tartott a munkakényszer miatt, ám ez nem büntetés, hanem megelőzési rendszabály lett volna felfogásában. Garanciális okok miatt a bíróság utalhatott volna határozatlan időtartamra dologházba. A biztonsági rendszabályok fogalmát következetesen határozta meg: „*biztonsági rendszabályoknak nevezi az újabb büntetőjogi tudomány a bűnelkövetők bizonyos osztályai ellen, azoknak a további bűnelkövetésben megakadályozása végett, a büntetés helyett vagy mellett alkalmazott különböző állami kényszerintézkedéseket.*”²⁴

A hatásos fellépésnek a koldusok és csavargók ellen Nagyiványi Fekete Gyula már 1891-ben szükségét érezte. A két csoportban szerinte azonos volt, hogy a munkát kerülték és megvetették. Ellenük nem a társadalmi izolációt, hanem a javító-munkás életre szoktató intézetek alapítását javasolta. Nem tartotta praktikusnak a kötelező tartózkodási hely megszabását.²⁵

²⁰ FRIEDMANN ERNŐ: *A határozatlan tartamú ítéletek*, 1910, Budapest, 115-120. o. és 212-219.

²¹ UO. 215.

²² BALOGH JENŐ: *A társadalom hathatósabb védelme a közveszélyes büntetésekre ellen*, 1908, Athenaeum, 17. kötet 1. szám, 1908, Budapest, 129-139.

²³ GÖNCZÖL (1980): i. m. 79-80.

²⁴ FINKEY (1914): i. m. 70.

²⁵ NAGYIVÁNYI FEKETE GYULA: A dologház és lakói, in LÉDERER PÁL – TENCZER TAMÁS – ULICSKA LÁSZLÓ (szerk.): „*A tettetések minden mesterségeiben jártasok...*” koldusok,

A magyar bűnügyi politika és a patronázs ügyek fanatikus vezéralakja *Balogh Jenő* sokat tett a reformtörekvések hazai becikkelyezéséért, börtönügyi igazgatási reformokért. Az állam preventív intézkedéseit fegyvernek tekintette az alkoholizmus, a gyermekbűnözés, a veszélyes társadalmi osztályok ellen. A dologház, mint kiegészítő kényszer-munkaház behozatalát javasolta, mely a rövid tartamú elzárást váltotta volna fel.²⁶ A közveszélyeseknél szerinte a büntetést nemcsak a tethez arányosítva célszerű megállapítani, hanem figyelembe kellett venni az elkövető jövőbeni társadalomra veszélyességét, ebben az értelemben pedig a tettes egész egyéniségét szükséges büntetni.²⁷

Balogh Jenő megbízást kapott Polónyi Géza igazságügyminisztertől a büntető törvénykönyv novellájának elkészítésére, s ennek eredményeképpen született meg az 1908: 36. tc. Szociológiai megállapításában kifejtette, hogy a romlott környezet gerjesztheti a bűnözést, s ez különösen érinti a fiatalkorúakat.²⁸ Témám szempontjából kiemelt jelentőségű a tevékenysége, hisz az ő igazságügyminiszteri megbízatása alatt került elfogadásra a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913: 21. tc.²⁹

3. KÖZVESZÉLYES MUNKAKERÜLŐK GLOBÁLIS PROBLÉMÁJA

A polgári forradalmakat követő kapitalizmus, a technikai fejlődés és a gyári termelés következtében tömeges szegénység alakult ki a 19-20. századra. A kor fel fogása alapján a munkátlanságot a jogrendre veszélyes jelenségként magyarázták. A szegénység önmagában bűn volt az emberek tudatában, mely a valóságban továbbbi bűnök katalizátoraként szolgált. Az urbanizáció kiegyenlítettlen állapotokat teremtett, ahol a mérleg nyelve a munkakereslet irányába mozdult el. A léha, csavargó, koldus és munkakerülő életmódot folytatók a polgári forradalmak által kiharcolt eszmei értékeket károsították. Mikroszinten a család terrénumban, makroszinten pedig az egész társadalomra bomló hatásokat váltottak ki.³⁰

Állami szociálpolitika eszközökkel fel lehetett, és kellett is lépni a szegénység ellen, ám amikor a szegénység már mások érdekeit és értékeit veszélyeztető

csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon, 1998, Új mandátum könyvkiadó, Budapest, 131-134.

²⁶ BALOGH JENŐ: *Börtönügyi viszonyaink reformjához*, 1888, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 103-106.

²⁷ BALOGH (1908): i. m. 8.

²⁸ FINKEY (1914): i. m. 44-47.

²⁹ IRK (1928): i. m. 37-38.

³⁰ GÖNCZÖL KATALIN: *Bűnös szegények*, 1991, Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest, 9-10.

magatartásba csapott át, erélyesebben, büntetőjogi úton kívánták rendezni a kialakult állapotot. Mindezt statisztikai felmérések is alátámasztották, az Igazságügy-minisztérium kimutatásaiban is világosan látható volt a visszaeső bűnelkövetők számának növekedése.³¹

A probléma városi és vidéki területeken egyaránt tapasztalható volt. Ide sorolták a vidéken kóborló cigányságot, akik „mint az égnek a madarai” éltek, és ezen életmódjukkal kivívták maguknak a koldus, csavargó jelzőket.³² A városokban egyéb, társadalmilag nem elismert foglalkozás okozott gondot, mint például a szerencsejátékosok és a magukat kéjनोंkkal kitartató férfiak.

Általános tendencia volt az európai törvényhozásban, hogy a századforduló közeledtével teret kaptak a reformgondolatok, s a közveszélyes népelemekkel szemben hatásosabb szabályozásra törekedtek az államok. *„A visszaesők, a szokásszerű bűnözők elleni fellépés egész Európa problémája volt ezen időkben.”*³³ A biztonsági intézkedések váltak megoldássá, melyek a társadalom védelmét szolgáló gyakorlatias, célszerű és szükséges fellépést teremtették meg. Eme intézkedések büntetőjogi joghátrányt jelentettek, melyek nem a bűncselekmény súlyához és a bűnösség fokához, hanem az elkövető addigi büntetőjogi értelemben vett előéletéhez és egyéniségében rejlő társadalmi veszélyességhez igazodtak. A cél a tettes ártalmatlanná tétele, esetleges megjavítása volt, mindennek a határozatlan tartamú ítéletek biztosítottak elegendő kifutási időt.³⁴

3.1. Nemzetközi kongresszusok és az európai szabályozás

A témához relevánsan kapcsolódó szegényügyi törvényhozás legkorábbi állomása Európában Angliában volt, itt született meg VIII. Henrik uralkodása idején az első szegényügyi törvény. I. Erzsébet királynő törvényében minden arra alkalmas egyént munkára utasított.³⁵ A csavargás elfojtása érdekében alkották meg 1824-ben a Vagrancy Act néven ismertté vált törvényt. Ez három csoportban tárgyalta az elkövetőket: idle (munkanélküli, tétlen) - disorderly; rouge és vagabond (a csavargó), végül az a rouge tettes, aki a büntetés-végrehajtás során ellenszegült a hatóságoknak. Fogházzal és munkakényszerrel büntetett, azonban időtartamban differenciált a törvény.³⁶

³¹ MEZEY (1983): i. m. 89-91.

³² FINKEY (1905): i. m. 193.

³³ MEZEY (1983): i. m. 91.

³⁴ FINKEY FERENC: *Büntetéstani problémák*, 1933, Sylvester irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 181-185.

³⁵ C. J. RIBTON – TURNER: *A history of vagrants and vagrancy and beggars and begging*, 1887, Chapman and Hall, London, 70- 131.

³⁶ Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi irományok. (Továbbiakban: OGY 1910-1908. K. Irom.) XXVI. kötet 771. sz. Indokolás a

A francia Code Pénal³⁷ szerint a koldulás vétség volt, a büntetendő magatartások körébe az utcán üzött tiltott játékot és a prostitúciót is bevonta. Határozott tartamú fogházzal és kitiltással büntette az ilyen cselekményeket, a munkaképtelenekre azonban nem szabott ki büntetést.³⁸ Belgiumban a 1866-ban a felnőtt korú csavargók büntetéseként bevezették a dologház intézményét. Le Jeune belga igazságügyminiszter javaslata alapján született törvény a békebíró hatalmazta fel a döntés jogával, hogy a csavargó, iszákos, koldus, nőikkel magukat kitartató egyéneket dologházba utalja. A rövid tartamú szabadságvesztések alkalmazását elvetette, s rendes szabadságvesztést is csak kiemelt esetben alkalmazott. A holland törvényhozás fogházbüntetés letöltését követően utalt dologházba, ahol maximum 3 évet töltött a delikvens.³⁹

Nemzetközi büntetőkongresszusok egyengették az újítások útját. A III. római börtönügyi kongresszus (1885) szerint dologházzal javasolták sújtani azt, aki a szervezett közjótékonyág mellett léha életmódot követett. Az antwerpeni nemzetközi patronázkongresszus (1890) a megelőző kényszerintézkedést és a nagyvárosok túlszűfolttságának orvoslását tűzte ki feladatul. Beteg, alkalmi és szokásos csavargók illetve koldusok csoportját különítette el egymástól a párizsi börtönügyi kongresszus (1895). Társadalmi és kényszerítő rendszabályokkal próbált operálni ezen csoportokkal szemben.⁴⁰ Szokásos csavargók ellen élethosszig tartó dologházat javasoltak, így a határozatlan tartam már a 19. század végén megfogalmazódott. A két liegei patronázkongresszus az alkalmi csavargókat szociálpolitikai eszközökkel kezelte volna. Washingtonban a nemzetközi börtönügyi kongresszus (1910) végérvényesen a határozatlan tartamú dologház alkalmazása mellett tette le a voksát. Az Ohio Államból származó határozatlan tartamú elítélés Janus arcú intézmény volt, mivel a büntetés és biztonsági intézkedés kettősségét viselte magán.⁴¹

A német szabályozás lehetőséget biztosított a csavargó rendőrhatóságnak történő átadására és dologházba utalásra, esetleg más közhasznú munka elvégzésére kötelezte az elítéltet. A norvég rendszerben a koldusokat a bíróság, az iszákosokat és vándor cigányokat pedig a közigazgatási bíróság kényszerszolgálatra kötelezhette.⁴²

közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslathoz, 1910, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 248.

³⁷ NAGY FERENC: *i. m.* 102.

³⁸ OGY 1910-1908. K. Irom. XXVI. kötet 771. sz. 247-248.

³⁹ OGY 1910-1908. K. Irom. XXVI. kötet 771. sz., 248-249.

⁴⁰ FRIEDMANN: *i. m.* 186.

⁴¹ OGY 1910-1908. K. Irom. XXVI. kötet 771. sz., 248-249.

⁴² OGY 1910-1908. K. Irom. XXVI. kötet 771. sz., 249-250.

Dániában törvény büntette azokat, akiknél a munkaszerzésre való hajlam teljességgel hiányzott. Ugyancsak büntették azon egyéneket, akik hatósági felszólítást követően sem kerestek megfelelő megélhetési lehetőséget. Az ideiglenes szabályozás a visszaesőkkel szemben vette fel a harcot, őket szabad költözködési joguktól megfosztva engedélyhez kötött lakóhelyválasztáshoz kötötte. A német és svájci törvényjavaslatok is következetesen tartalmazták az új kor, új büntetőpolitikájának követelményeit.⁴³

A svéd szabályozás csak a dologház – így a kényszermunka – intézményét alkalmazta a visszaeső koldus-csavargó emberek megbüntetésére, alapesetben azonban csak megintés volt jellemző.⁴⁴ Az 1889-es olasz büntetőtörvénykönyv alapján a koldulást minősített esetben 6 hónap dologházi kényszermunkával büntették. A csavargókat megintés és elzárás, a visszaesőket gyarmatra vagy valamely kijelölt belföldi községbe való tartózkodásra ítélték.⁴⁵

3.2. Társadalmi-Szakmai polémia 1913-ig a magyar jogban

Finkey Ferenc szavaival élve kezdetben drákói szigorral léptek fel a koldus-csavargó rétegekkel szemben, így alkalmazták példának okáért a halálbüntetést, gályarabságot, katonának állítást.⁴⁶ Ennek, és a korábban ismertetett külföldi törvényalkotás tükrében kell tehát értelmezni a magyar viszonylatot a 20. században. A dologházak felállításának igénye Magyarországon a 19. században fogalmazódott meg: *Orczy Béla* már 1888-ban a toloncházak helyett hatásosabbnak tartotta a dologházak intézményét.⁴⁷

A dánosi rablógyilkosság (1907-ben Dánoson feltehetőleg vándor cigányok rablógyilkosságot követtek el, 4 embert öltek meg.) után jogpolitikai programmá vált a koldus-csavargó kérdés rendezésének mihamarabbi szükségessége. *Finkey Ferenc*, *Samassa János* és *Balogh Jenő* egyaránt dolgozott ki javaslatokat.⁴⁸ A szegényügy kérdése nem csupán pillanatnyilag kezelendő, hanem egy permanens probléma volt, melyre különböző alapok, gyűjtések hosszú távon aligha tudtak volna megoldást nyújtani.⁴⁹ *Nagyiványi Fekete Gyula* világosan kifejtette, hogy

⁴³ OGY 1910-1908. K. Irom. XXVI. kötet 771. sz., 250.

⁴⁴ OGY 1910-1908. K. Irom. XXVI. kötet 771. sz., 250.

⁴⁵ OGY 1910-1908. K. Irom. XXVI. kötet 771. sz., 250.

⁴⁶ FINKEY (1933): i. m. 79-88.

⁴⁷ Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi napló. II. kötet. *Orczy Béla* felszólalása. 1888, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 281.

⁴⁸ FINKEY (1914): i. m. 447-448.

⁴⁹ Lásd: Mandsion-house alap in Az 1901. évi október hó 25-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi napló. IV. kötet. 1902, Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Budapest, 166.

„halaszthatatlan reformra van szükség: büntető rendszerünket a dologház intézményének behozatalával kiegészíteni kell.”⁵⁰ A dologház valószínűleg nem szűntette volna meg a problémát teljes egészében, de alkalmas lett volna a koldulók és csavargók számának csökkentésére.⁵¹

A magyar szabályozás meglehetősen elmaradott volt a csavargók, koldusok kérdését illetően. A Csemegi-kódexben nem szabályozták büntettként vagy vétseggként az ilyen jellegű cselekményeket, ezen kérdésben a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról, azaz az 1879: 40. tc. (a továbbiakban: Kbt.) passzusai adtak némi iránymutatást. A munkakényszert egyáltalán nem alkalmazta joghatrányként, fogalomköre a csavargókra és koldusokra terjedt ki, a munkakerülőkről és egyéb, tiltott, közveszélyes „munkát” folytatókról nem rendelkezett. Nem differenciált a beteg, munkaképtelen és egészséges, életerős munkára képesek között. Elzárással büntette e magatartásokat, alapesetben 8 napig, visszaeső tekintetében 1 hónappal. Ez a 20. századi felfogás szerint már rendkívül rövid időnek számított ahhoz, hogy a büntetés nevelő és javító célzata érvényesüljön. A csoportosan, fegyveresen, fogyatékossgot színlelve, engedélyezett időponton kívül, illetve zárt lakásba engedély nélkül belépőket 2 hónap elzárással sújtotta. A kitoloncolást megszegőket szintén büntette.⁵²

A határozatlan tartamú büntetések – mivel a dologházaknak ez adja újító jellegét – előképei voltak transportation, a deportation és a relegation intézményei. Az angol születésű transportation a megrögzöttek gyarmatokra történő eltávolítását s így ártalmatlanná tételét jelentette, melybe francia közrehatással beépült az átnevelés gondolata is. A másik két száműzetési típus a francia jogban jelent meg elsőként. A deportation a politikailag potenciális veszélyt jelentő egyének elszállítását jelentette, ám különbözött az előzőtől, hogy ez csak a tartózkodási hely szabad megválasztásától fosztotta meg az illetőt, a közvetlen politizálási lehetőségtől kívánta eltiltani. A relegation keretében a büntetésnek a minimum idejét szabták ki, ezt meghaladva jó magaviselet tanúsításával lehetőség nyílt a hazatérésre.⁵³

A sajtóban is felbukkant a tárgyalt kérdés. A Budapesti Hírlap 1889-ben a napi hírek között értekezett a Magyar Jogászegylet Börtönügyi Bizottságának üléseiről. Fayer a magyar büntetési rendszert túl szigorúnak vélte, s ezzel polémiaiba került többek között Balogh Jenővel is.⁵⁴ Selley Sándor rendőrtanácsos rámutatott a statisztikai eredményekkel is igazolható növekedésre a koldusok és a csavargók

⁵⁰ NAGYIVÁNYI (1998): i. m. 130.

⁵¹ FINKEY FERENC: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései, in *A Jog*, 1904/ 48. szám, Budapest, 347-348.

⁵² A MAGYAR BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV A KIHÁGÁSOKRÓL SZÓLÓ 1879: 40. TC. 62-71. §.

⁵³ MEZEY (1983): i. m. 94-95.

⁵⁴ Napi hírek: A magyar jogász-egyesület in *Budapesti Hírlap*, 1889/134. szám, 5.

számában. *Zechmeister Károly* győri polgármester híve volt a dologházban fogatatosított kényszermunkaházak létesítésének, támogatta a határozatlan tartamú büntetést, azonban tartamban és munkanemben törvényi megalapozottságot vélt elfogadhatónak.⁵⁵

Nagyiványi Fekete Gyula cikke a csavargókat osztotta két csoportra: koldulásból élőkre, valamint az „egyéb” tevékenységből fenntartókra. E második körbe azon dolgozni nem akarók tartoztak, akik lopásból, rablásból, csalásból tartották el magukat, vagyis a megrögzött bűnözők. 25.000 főre becsülte ezen emberek számát a szerző. Üdvös megoldásként tekintett Európa számos országában már működő dologházra, s a belga Merxplast intézményét behatóan ismertette. A közvetlenül az igazságügyi kormányzás alá rendelt intézményben a beutaltak jellemzően mezőgazdasági munkát végeztek. Négy osztályban tett különbséget az elítéltek között: erkölcsetlenek, rendőri felügyelet alatt álló kisebb súlyú vétségeket elkövető visszaesők, akiknek előéletük alapján javulás várható, végezetül a három alkalomnál nem többször dologházba utaltak.⁵⁶

Az 1900-as évek elején a társadalom körében is felmerült az igény a munkátlan, dolgozni nem akaró tömegek helyzetének kezelésére, erre szolgál igazolásként a *Budapesti Hírlap* hasábjain megjelent cikk: a Menedékhely a szenvedő emberiségnek egyesület gondnoksági jelentésében sürgették a dologházak felállítását, mivel a szociális támogató céllal létrehozott menedékházakban az emberek elszoktak a munkától és a „sok pálinkától szívbajosak” lettek.⁵⁷

A Magyar Jogászegyesület Büntetőjogi Szakosztályában 1911-ben értekezést tartottak és a közveszélyes népelemekkel szembeni megoldást kutatták. *Baumgarten Izidor* a társadalom hathatósabb védelembe érdekében arra kereste a választ, hogy a bíróság mit tehet a büntettesek említett csoportjával szemben. Ő a korlátolt, vagy beszámítási képességgel nem rendelkező elkövetők részére rendelt biztonsági intézkedések kidolgozásával foglalkozott. *Vámbéry Rusztem* a szabadság korlátozása nélkül nem tartotta megvalósíthatónak a társadalmi veszélyt rejtő egyének ártalmatlanná tételét, ám kijelentette, hogy oly intézkedésekre van szükség, melyek nem a társadalomra rónak egyéb terheket. *Angyal Pál* a biztonsági intézkedéseket elméletében az elmebetegeken kívül kiterjesztette a rendes elmeállapotú, ám életmódjából adódóan veszedelmes egyénekre, mintegy megelőzés gyanánt. Ennek 3 fokozatát vázolta: rendszeres rendőri felügyeletet, munkatelepre utalást valamint a kirívó esetekben kényszer-dologházba internálást. Az ügyben eljárni hivatott hatóságként a védelmi bíróságot képzelte el. Ez három tagból állt volna: egy laikusból, egy úgynevezett bizalmi emberből és egy hivatásos bíróból. *Oberschall Pál* a visszaesőkben rejlő kockázatot ismerte fel, s ezzel kapcsolatban nyújtott be

⁵⁵ Napi hírek: A magyar jogászegyesület in *Budapesti Hírlap*, 1889/288. szám, 6.

⁵⁶ NAGYIVÁNYI (1898): i. m. 6.

⁵⁷ Dologház fölállítás in *Budapesti Hírlap*, 1902/1. szám, 9.

határozatot. *Finkey* a visszaesőkre a szabadságvesztés büntetés letöltését követően biztonsági letartóztatást eszközölt volna. *Balog N. Imre* az iszákos életmódvezetésre vezette vissza a visszaesés okát. Hasonlóképpen vélekedett *Bernolák Nándor*, s emellett hangsúlyozta, hogy a hagyományos szociálpolitikai nem nyújthat megoldást a közveszélyesekkel szemben. *Várady Zsigmond* az erkölcsi nevelést emelte ki célként. A jogászgyűlés világosan kifejezte azon igényét, hogy a koldulók és csavargók veszedelmeit a törvényhozás mielőbb orvosolja, s törvényjavaslat kidolgozását kérte.⁵⁸

3.3. Magyar anyagi jogi szabályozás 1913-ig

A képviselőház elé Balogh Jenő igazságügyminiszter 1913. május 6-án terjesztette be a törvényjavaslatot a közveszélyes munkakerülőkről. „...*tettes egész egyéniségét, annak félelmetességét, annak a társadalomra veszélyes voltát kell vizsgálni és a hatálytalanná vált rövid tartamú büntetés helyett hosszabb tartamú, rendszerint határozatlan időtartamra szóló biztonsági rendszabállyal kell védelmet nyújtania jogrend és a közbiztonság számára.*”⁵⁹

Az igazságügyi bizottság a közvetkezőképp vélekedett a javaslatról: „*A közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslat előterjesztésével az igazságügyi kormány módot nyújtott a törvényhozásnak, hogy tételes jogunk egyik nagy fogyasztását megszüntesse s ezzel egy szerfelett kínosan érezhető társadalmi baj káros következményeit elnyomja és terjedését megakadályozza.*”⁶⁰ Szükségesnek és célravezetőnek találta a törvényi szabályozást, de néhány kisebb módosítást eszközölt rajta.

A javaslat szerint a tettes munkakerülő életmódja miatt súlyosabban büntendő „*ha a tettes ellen alapos gyanuok merültek fel arra nézve, hogy bűncselekmények elkövetéséből él.*”⁶¹ A bizottság ezt félreérthetőnek vélte, ezért javasolta a szakasz módosítását, s ebben az értelemben már konkrét tények felmerülését kívánta meg: a bizottság által tett javaslat: „*ha oly tények merültek fel, amelyekből megállapítható, hogy a tettes rendszerint bűncselekmények elkövetéséből tartja fenn magát*”. Ugyancsak a 3. §-ban kifogásolták, hogy a közbiztonságra veszélyesség kitétel alapjául szolgálhat súlyosabb büntetéseknél, mivel ez a fogalom nem volt ismert a korábbi joggyakorlatban.

⁵⁸ Magyar jogászgyűlés in *Budapesti Hírlap*, 1911/246. szám, 6-8.

⁵⁹ OGY 1910. K. Irom. XXVI. kötet. 771. sz. Indokolás a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslathoz, 240-289.

⁶⁰ OGY 1910. K. Irom. 1910. XXVI. kötet. Az igazságügyi bizottság jelentése a közveszélyes munkakerülőkről szóló 771. számú törvényjavaslat tárgyában, 433.

⁶¹ Uo. 436.

A 4. §-ban a kétes életmódú szerencsejátékosokat a szabadságvesztés büntetés mellett pénzbüntetéssel javasolta sújtani a bizottság. Az üzletszerűen szédelés kifejezés szintén új fogalmat vezetett volna be, határozatlansága miatt ennek elhagyását javasolták. Az 5. §-ban a miniszteri javaslat csak súlyosabb esetekben tette lehetővé a dologházba utalását az elkövetőnek, azonban a bizottság szerint nem a súlyosabb eset indokolja a dologházba utalást, hanem maga a cél. A 17. §-ban a hatáskör tekintetében eszközöltek módosításokat, és javasolták a dologházba utalt egyén dologházba szállítását már az ítélet jogerőre emelkedését megelőzően. A Kbt. csavargókról és koldusokról szóló passzusait felváltották az új rendelkezések.⁶² A törvényjavaslatot 1913. május 20-án a képviselőház elé terjesztette az igazságügyi bizottság, s elfogadását kérte.⁶³

1913. július 2-án a képviselőház üdvösen fogadta a dologház intézményét, melyet *Blanár Béla* előadó nem kényszermunka-intézetnek, hanem a felnőttek iskolájának tekintett.⁶⁴ *Kenedi Géza* dologházi munkául fölművelési feladatok elvégzését javasolta, ám az intézmény elnevezésével nem értett egyet, mivel szerinte ez megbélyegez, s téves képet fest az oda utaltakról.⁶⁵ Ezzel, és a bírói kar tagjainak az új elvekre való felkészítésének szükségességével *Blanár Béla* is egyetértett. Összességében nem volt ellenállás a képviselőházban, gördülékeny volt a javaslat tárgyalása.

A képviselőház a részletes tárgyalás során a 9. §-hoz fűzött módosítás értelmében az országból kiutasítani törvény erejénél fogva csak lakó- vagy állandó tartózkodási hellyel nem rendelkező külföldit lehetett, ez a bíróság mérlegelési jogát képezte, továbbá az egy éves felső határ helyett 1 évtől 5 évig terjedő időkeretben indokolták ezt az intézkedést.⁶⁶

A 14. §-t kiegészítették *Okolicsányi László* javaslata alapján: ha a feltételes szabadságra bocsátás esetén a felügyelőbizottság határozatát az igazságügyminiszterhez megküldték fellebbezés céljából, az ügy végeztéig felfüggesztették a végrehajtást.⁶⁷ A 18. §-ba felvették, hogy jogkövetkezmények szempontjából a dologház a fogház sorsát osztja.⁶⁸

⁶² Uo. 439.

⁶³ Uo. 444.

⁶⁴ 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. (Továbbiakban: OGY 1910. K. N.) 1910. XIX. kötet. *Blanár Béla* felszólalása. 1913. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Budapest, 34-36.

⁶⁵ OGY 1910. K. N. XIX. kötet. *Kenedi Géza* felszólalása. 38-40.

⁶⁶ OGY 1910. K. N. XIX. kötet. Módosítások a közveszélyes munkakerülőkről szóló tc. javaslatában 41.

⁶⁷ OGY 1910. K. N. XIX. kötet. *Okolicsányi László* javaslata. 41-42.

⁶⁸ OGY 1910. K. N. XIX. kötet. Közveszélyes munkakerülőkről szóló tv. javaslat részletes vitája. 42.

A képviselőház harmadszori olvasásban elfogadta a javaslatot,⁶⁹ s megküldte a főrendiházhoz. 1913. június 13-án a főrendiház közjogi és törvénykezési bizottsága Wlassics Gyula elnöklete alatt elfogadásra ajánlotta a javaslatot, azzal egyetértve.⁷⁰

A Népszava bírálta Balogh Jenő igazságügyminisztert a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslat miatt. „Az a törvényhozás, amelynek parancsolói az igazi bűnösök, drákói szigorral, páratlan kegyetlenséggel veszi üldözőbe a társadalom legszomorúbb páriáit.” A lap szerint a panamázókat indokoltabb lett volna büntetőjogi úton felelősségre vonni. Súlyosan ítélték meg a dologház jellegét: „A dologház, legyünk tisztában azzal, annyit jelent, mint fegyház.” A legbrutálisabb osztálytörvénynek tartották. „A dologház pokla elnyel mindenkit, akit a vidéki rendőrbasáink és járásbiráink judiciuma odataszít.”⁷¹

3.4. Törvény a közveszélyes munkakerülőkről

Az 1913: 21. tc. Finkey szerint „...energikus szigorral állapítja meg a léha, munkakerülő egyénnel szemben a teljes sikert biztosítani hivatott intézkedéseket...”⁷² A pozitivistá büntetőjogi iskola gondolatmenetét követve biztonsági rendszabályt vezetett be a közveszélyesekre. „Közveszélyesek azok, akiknek valamely oly tulajdonsága van, hogy annak folytán normális viszonyok közt a legcsekélyebb ingerre is jogsértésre ragadtatják el magukat.”⁷³

Az 1. § a büntetendőség feltételeit rendezte, eszerint keresetre utalt, munkaképes egyén büntetendő, aki egyúttal munkakerülő életmódot is folytat. Az alkalmi munkakerülőket büntette kihágásért 2 hónapig tartó elzárással, ez kisebb jelentősége miatt a közigazgatási hatóságok hatáskörét képezte. A visszaesők vétséget követtek el, rájuk relatív határozott büntetést szabott ki a törvény: nyolc naptól három hónapig terjedő fogházat.⁷⁴ Az a csavargó, aki munkakerülésből házról-házról járt, koldult, és ilyen jellegű tevékenységért már kétszer volt büntetve, ha az

⁶⁹ Az 1910. évi június 21-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Főrendiházi irományok. (Továbbiakban: OGY 1910. F. Irom.), 1910. XIV. kötet 637. sz. Kivonat a képviselőház 1913. évi június hó 3-án tartott 453-ik ülésének jegyzőkönyvéből, 1913, Pesti könyvnyomda és Részvénytársaság, Budapest, 67.

⁷⁰ OGY 1910. F. Irom. 1910. XIV. kötet 668. sz. A főrendiház közjogi és törvénykezési bizottságának jelentése a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslat tárgyában. 390.

⁷¹ Közveszélyes törvényjavaslat a közveszélyes munkakerülőkről, in *Népszava*, 1913/129. szám, 15. o.

⁷² FINKEY (1914): i. m. 449.

⁷³ OGY 1910. K. Irom. 1910. XXVI. kötet 711. sz. Indokolás a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslatához. 268.

⁷⁴ 1913: 21. tc. 2. §.

újabb alkalomig nem telt el két év, vétséget követett el.⁷⁵ A tételkeret emelkedett, ha a tettes életmódja egyúttal családjára erkölcsileg káros hatást gyakorolt, vagy megalapozott volt a gyanúja annak, hogy bűncselekményekből származó haszonból él.⁷⁶ Az eredeti javaslat tartalmazott még egy kitételt: a közveszélyes egyéneket is büntette maximum hat hónapig terjedő fogházzal, ez azonban az igazságügyi bizottság jelentése nyomán túlzottan megfoghatatlan fogalomnak számított.

Kétes foglalkozású egyénnel szemben is megoldást keresett a törvény. A dologházat kiterjesztette azokra, akik nyilvános helyen folytatott tiltott szerencsejátékból éltek vagy mások hiszékenységet üzletszerűen kihasználták vagy kéjnővel tartatták ki magukat.⁷⁷ A vázolt esetekben a dologház opcionális lehetőség volt, ha azt a munkára nevelés és rendes életmódhoz szoktatás indokolta.

Garanciális szabály, hogy dologházba bíróság ítélettel utalhatott, s súlyosabb esetben kizárólag a járásbíróság, s erre módja is volta 2-4. §-ban foglaltak esetében fogházbüntetés helyett.⁷⁸ Visszaeséskor azonban ítélettel fogházbüntetés kiszabása nélkül azonnal dologházba utalták a tettest.⁷⁹ Mellőzheték a dologházat, s helyette fogházat szabhattak ki arra az elkövetőre nézve, akinek az egyénisége és az eset körülményei valószínűsítették a büntetés letelte utáni dolgos életét.⁸⁰ A Csemegi-kódex vonatkozó rendelkezéseit nem lehetett alkalmazni, így nem enyhíthették a büntetést.

Ha megállapítottan a munkakerülő életmóddal összefüggésben követett el a tettes élet, testi épség, szemérem vagy vagyon elleni büntettet vagy vétséget a bíróság ítélettel szintúgy dologházba utalhatta. Minderre a szabadságvesztés büntetés letöltése után kerülhetett sor, kivételesen azonban a fogházbüntetést is a dologházban tölthette ki az elkövető.⁸¹ Ebben az esetben kizárt volt az elítélt feltételes szabdlábra bocsátása és közvetítő intézetbe szállítása.⁸² Fiatalkorúakat csavargás, koldulás miatt nem lehet dologházba utalni. A törvény ismerte a kitiltás és kiutasítás intézményét.⁸³

Relative határozott tartamú volt a ítélet, alsó- és felső határát a törvény 1 illetve 5 évben állapította meg, ebbe az időtartamba a dologházban végrehajtott fogházbüntetés nem számított bele.⁸⁴ Mindez az igazságügyminiszter indokolása

⁷⁵ ANGYAL-ISAÁK: *Büntetőtörvénykönyv II.*, 1941. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 305.

⁷⁶ 1913: 21. tc. 3. §.

⁷⁷ 1913: 21. tc. 4. §.

⁷⁸ 1913: 21. tc. 5. és 17. §.

⁷⁹ 1913: 21. tc. 6. §.

⁸⁰ 1913: 21. tc. 6. §.

⁸¹ 1913: 21. tc. 7. §.

⁸² 1913: 21. tc. 18. §.

⁸³ Vö.: a Kbt. 70. §, és az 1913: 21. tc. 9. §.

⁸⁴ 1913: 21. tc. 7. §.

szerint nem sérti az egyén szabadsághoz való jogait, hisz mind a társadalom mind az ő érdeke, hogy belőle tisztességes és dolgozó polgár váljék.⁸⁵ Dologház mellett felállított felügyelő hatóság garanciális szempontként szolgált az elítéltek számára, ezt az igazság- és belügyminiszter rendelettel szabályozta.⁸⁶ Az elfogadott törvény a törvényjavaslathoz képest meghatározta tagjai számát, mely ötnél kevesebb és tíznél több nem lehetett, az összetételükben azonban nem történt módosítás: királyi bíróság, a királyi ügyészség és a rendőri hatóság tagjai, valamint a dologház vezetői és más alkalmas egyének lehetnek a tagjai.⁸⁷ Jogorvoslati fórumként az igazságügyminiszter szolgált, mind a hatóság képviselője mind az elítélt számára.⁸⁸

A vegyes és záró rendelkezések a hatáskörökről valamint a törvény hatályáról rendelkeztek. A munkaképes, ám munkakerülő vagy munkakerülésből csavargó életmódot folytató személyt a közigazgatási hatóság, a székesfővárosi magyar királyi államrendőrség területén a magyar királyi államrendőrség, a határrendőrség területén pedig a határrendőrség elzárással rendelte büntetni. A gyanúsítottat már az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság ideje alatt is munkával kellett ellátni, célszerűségi szempontból a dologházra ítélt az ítélet meghozatalát követően, jogerőre emelkedése előtt pontosan ezen okból azonnal dologházba volt szállítható.⁸⁹ A munka alóli felmentésre nem volt lehetőség,⁹⁰ és a munkára kényszerítés tilalma is értelmetlenné vált e tekintetben. Az elmebeteg tetteseket kivette a szabályozás köréből, s a közigazgatási hatóságok hatáskörébe sorolta a vonatkozó külön törvény megalkotásáig.⁹¹

3.5. A dologház gyakorlati megvalósulása, avagy rendeletek a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvény végrehajtásához

A törvény gyakorlati megvalósulását az ideiglenesség jellemezte, ezt jól tükrözi, hogy az igazságügyminiszter átmeneti jelleggel férfiak és nők részére két külön –

⁸⁵ OGY 1910. K. Irom. 1910. XXVI. kötet 711. sz. Indokolás a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslathoz. 245-289. o.

⁸⁶ 1913: 21. tc. 13. §.

⁸⁷ 1913: 21. tc. 13. §.

⁸⁸ 1913: 21. tc. 14 - 15. §.

⁸⁹ 1913: 21. tc. 17. §.

⁹⁰ „Az 1878:5. tc. 41. §-át és az 1879:40. tc. 18. §-ának második bekezdését az e törvény alapján elítéltekre nem lehet alkalmazni.”

⁹¹ 1913: 21. tc. 19. §.

eredetileg nem ilyen célra rendelt és főszabályként nem e célra fenntartott – intézmény elkülönített részében rendelte el a végrehajtást.⁹² „*Dologházul egyelőre férfiakra nézve a járásberényi királyi járásbírószági fogházat, nőkre nézve pedig a kálocsai királyi törvényszéki fogházat jelölöm ki.*”⁹³

Az igazságügyminiszter rendeletben⁹⁴ szabályozta a dologházak szervezetét és rendtartását, valamint a dologházi felügyelőhatóságot. A dologházba utaltakat el kellett különíteni a szabadságvesztés büntetésre ítéltokről. Mivel nem rendelkeztek külön épületekkel, fogházak elkülönített részén létesítettek ilyen intézményeket, nevezetesen kettőt. Ennek okán külön személyzet nem állt rendelkezésre, hanem a fogháziak látták el a tennivalókat. Törvényszéki fogház mellett a királyi ügyész, járásbírószági fogház mellett kijelölt dologház esetén a járásbíró végezte a főnöki feladatokat.⁹⁵ Mind a végrehajtás elhalasztását, mind a félbeszakítását az igazságügyminiszter engedélyezhette.⁹⁶

A dologházak mellett működő felügyelő hatóságok hatásköre kiterjedt a dologházba utaltakra, és az onnan már szabadon bocsátottakra is. Az elnököt a királyi bíróság, a királyi ügyészség és a rendőri hatóság tagjai közül, a királyi főügyész meghallgatásával, a királyi ítélőtábla elnökének javaslata alapján az igazságügyminiszter három évre nevezte ki. A felügyelő hatóság tagjainak jogállása tiszteletbeli volt, első kinevezésükkor az illetékes királyi törvényszék elnöke előtt esküt vagy fogadalmat tettek.⁹⁷

A hatóság legfontosabb feladatai közé tartoztak: a működés céltudatos és szabályszerű vizsgálata, igazságügyminiszternek jelentéstétel a hiányosságokról, feltételes szabadságra bocsátásról döntés – a feltételes szabadságra bocsátottak elhelyezéséről gondoskodás, róluk nyilvántartás vezetés és felettük felügyeletet biztosítása, továbbá véleménynyilvánítás a visszaállításukkal kapcsolatban –, a nem rendes elmeállapotúak elbocsátása a dologházból.⁹⁸ Hatáskörét és döntési jogkörét

⁹² A magyar kir. igazságügyminiszter és belügyi miniszter 41.410/1913. I.M. számú rendelete a közveszélyes munkakerülők bűnügyi nyilvántartása tárgyában rendelkezett.

⁹³ A közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913: 21. tc.-ben a dologházra vonatkozólag megállapított rendelkezéseknek életbelépéséről és végrehajtásáról szóló m. kir. igazságügyminiszter 1915. évi 68.400 I.M. számú rendelete, Magyar Rendeletek Tára (a továbbiakban: RT) 1915., Pesti Könyvnyomda –Részvénytársaság, Budapest, 2241.

⁹⁴ A dologházak szervezetének és rendtartásának, valamint a dologházi felügyelő-hatóságnak ideiglenes szabályozásáról szóló m. kir. igazságügyminiszter 1916. évi 62.000 I.M. számú rendelete, RT, Pesti Könyvnyomda –Részvénytársaság, Budapest (Továbbiakban: Rendtartás).

⁹⁵ Rendtartás. 3. §.

⁹⁶ Rendtartás. 4. §.

⁹⁷ Rendtartás. 5-6. §.

⁹⁸ Rendtartás. 7. §.

testületben gyakorolta, mely legalább három tag jelenléte esetén volt határozatképes. Szavazategyenlőség esetén az elnök álláspontja volt a meghatározó.⁹⁹

A dologházi rendtartásra a fogházrendtartásra vonatkozó rendeletet a módosításoknak megfelelően kellett alkalmazni. A beutaltakról törzskönyvet vezettek. Eszerint éjjel magánzárkában, nappal pedig munkanemek szerint rendelte ellátni a bentlakókat. A visszaesőket lehetőség szerint el kellett különíteni a többiektől, s megkülönböztető jelzéssel ellátni. A munka nemét nem választhatták meg, munkavégzés az állam javára s magánosoknál az intézetten kívül egyaránt lehetséges volt. A napi munkaidő 10 óra volt, ünnepnapokat megülhették a vallásuknak megfelelően.¹⁰⁰

Az intézetben gondoskodtak a vallásgyakorlás biztosításáról és az oktatásról is. Heti két óra vallási oktatás és a heti egy istentisztelet kötelező volt. Naponta egy órát tölthettek szabadlevegőn, orvosi utasításra ez a tartam növekedhetett. A levelezést a fogház főnöke ellenőrizte, az ő engedélyével lehetőség volt hetente több mint két levél fogadására. Hetente egy látogatást engedélyeztek, a felügyelő hatóság tagjai és patronázsegyesületek képviselői azonban nem estek e korlátozás alá.¹⁰¹

A beutaltakat havonta négy alkalommal a végzett munka mennyisége, minősége alapján az előképzettség függvényében a fogház főnöke minősítette, 0-tól 4-ig terjedő skálán kaptak szorgalmi jegyet. Kedvezményt azok kaphattak, akiknek e jegyeinek összege havonta elérte a 18-at, iskolai oktatás nélkül a 16-ot. A kedvezmény munkaidő csökkentés, élelmiszeradag növelés és dohányzás engedélyezése voltak. Havonta egyszer három óra szabadidőt vagy távozási engedélyt csak legalább hat hónap kifogástalan magaviselet és minimum 18 szorgalmi pont esetén lehetett kapni. A távozási engedély korlátozás alá esett, s megszegése súlyos fegyelmi következményekkel járt, mint például kurtavas, sötétzárka, böjt, kemény fekvőhely alkalmazása. Mind a kedvezmények mind a fegyelmi büntetések esetén a fogház főnöke volt jogosult dönteni. Garanciális szabály volt, hogy a felügyelő hatóság tagjai ellenőrizhették ezen rendelkezéseket, gátat szabva a joggal való visszaélésnek.¹⁰²

Egy év eltelte után a fogház főnöke hivatalból jelentést készített a felügyelő hatóság részére. „*A felügyelő hatóság a dologházba utaltat csak akkor bocsátja feltételes szabadságra, ha kellő szorgalmat s jóviseletet tanúsított s egyéniségének átalakulása folytán alapos reményt nyújt arra, hogy szabadonbocsátása esetében*

⁹⁹ Rendtartás 8. §.

¹⁰⁰ Rendtartás 17. §.

¹⁰¹ Rendtartás. 18-22. §.

¹⁰² Rendtartás. 23-26. §.

munkás és rendes életmódot fog folytatni, és ha számára megfelelő munka biztosítva van”¹⁰³ – mindezt a szorgalmi jegyek havi átlagával mérték. Ha a feltételes szabadságot megtagadták, arról ismételten hat hónap elteltével a felügyelő hatóság tagja, a fogház főnöke, az igazságügyminiszter kiküldöttje, valamint a beutalt és annak hozzátartozója kérelmére határoztak.¹⁰⁴ A fogház főnöke gondoskodott a munkaalkalmakról, melyeket nyilván tartott, s melyekről egyeztetett az elítélttel.¹⁰⁵

A feltételes szabadságot kimondó határozatban ki kellett jelölni a tartózkodási helyet, ennek során pedig figyelembe kellett venni az esetleges kitiltásokat. A szabadonbocsátás előtt a kijelölt hely rendőrhatóságát, lelkészét és az ott működő patronázsegyesületet értesíteni kellett. A feltételes tartama egy év volt, mely során folyamatos rendőri felügyelt alatt állt az elbocsátott, továbbá a munkaadónál is le kellett jelentkeznie. A feltételesen szabadon bocsátottakról az Országos Bünygi Nyilvántartó Hivatal vezette a nyilvántartást.¹⁰⁶ A szabadon bocsátás az egy év eredményes leteltével vált véglegessé.

Dologház visszaállítását a feltételes szabadság tartama alatt elkövetett bűntett vagy vétség, iszákos, erkölcstelen vagy munkakerülő életmód, továbbá a felügyeleti szabályok egyéb súlyos megszegése miatt alkalmazták. A nyilvános tárgyalás a királyi járásbíróság hatáskörébe tartozott, ahol a feltételesen szabadon bocsátottnak, a királyi ügyészség képviselőjének jelen kellett lenni. A tárgyalást végzéssel zárták, ahol a feltételes szabadságot fenntartották vagy visszautalták a dologházba. Utóbbi esetben az 1-5 évig terjedő időszakba a korábbi dologházban töltött idő és feltételes szabadság tartama nem számított bele.¹⁰⁷ Nem rendes elmeálapot vagy tartósan munkaképtelenné válás esetén a felügyelő bizottság elbocsátotta a beutaltat a dologházból, ehhez a fogházorvos véleményén kívül más orvos véleményét is figyelembe vehette.¹⁰⁸

A hatásköri bíróság megállapításai alapján a korábban említett dánosi rablógyilkosság folytán előtérbe kerülő cigánykérdést is rendezte a törvény. „*A rendes bíróság hatáskörébe tartozik az eljárás, amikor nyilvánvalóan életerős és munkaképes vándorcigányok hivatásszerűen kóborolnak, koldulnak és a személy- és vagyonbiztonságra nézve alaposan gyanúsak, emellett a csavargás és engedély nélküli koldulás hivatalból üldözendő kihágásaiban tettenérettek, végül pedig kóbor életmódjukkal magukkal hurcolt apró gyermekeik erkölcsiségét romlásnak és veszélynek teszik ki.*”¹⁰⁹

¹⁰³ Rendtartás. 29. §.

¹⁰⁴ Rendtartás. 29-30. §.

¹⁰⁵ Rendtartás. 32. §.

¹⁰⁶ Rendtartás. 33-34. §.

¹⁰⁷ Rendtartás. 39-41. §.

¹⁰⁸ Rendtartás. 42. §.

¹⁰⁹ ANGYAL-ISAÁK: i.m. 304.

A jogalkalmazásban kristályosodtak ki bizonyos elvei az új szabályozásnak. A II. világháborút megelőzően visszacsatolt csehszlovák és román területek tekintetében is alkalmazhatták a bíróságok a törvényt, úgymond ex tunc hatállyal, s nem kellett vizsgálni, hogy a szabályozás súlyosabb joghátránynak minősült-e vagy sem.¹¹⁰ Fegyház és börtönbüntetést nem lehetett dologházban letölteni, a fogház-büntetést azonban igen. Összbüntetésként sem lehetett dologházat kiszabni. A bíróság nem volt a vádló indítványához kötve dologház kiszabás tekintetében, a bünvádi perrendtartásról szóló 1896: 33. tc. (a továbbiakban: Bp.) alapján ugyanis intézkedéseknél a bíróság szabadon határozhatott.¹¹¹

4. A MEGRÖGZÖTT BÜNTETÉSEK ELLENI FELLÉPÉS SZABÁLYOZÁSA ÉS GYAKORLATA MAGYARORSZÁGON ÉS KÜLFÖLDÖN

A speciális bűnelkövetők másik csoportját a visszaeső büntettek képezték. Feuerbach a megrögzött, szokásszerű bűnözők elleni szigorúbb fellépést a következő gondolatsorral indokolta: *„Ami most már a szokásszerű bűncselekményt illeti, úgy az objektíve miben sem különbözik a közönséges bűncselekménytől, de a súlyosabb büntetendőségét teljesen igazolja az, hogy szubjektíve sokkal veszélyesebb, mert éppen a szokás könnyűvé és kíváncsiá teszi oly cselekmények elkövetését is, amelyek iránt a tettes egyébként ellenszenvvel viseltetik, s a szokás egyúttal nemcsak az észet és értelmet, hanem az érzéki vágyakat is rabjává teszi.”*¹¹²

A kérdéssel már a századforduló idején globálisan foglalkoztak. A nemzetközi büntető egyesület halle-i nagygyűlésén a visszaesők tekintetében ajánlottak szabályozást, melyben meghatározták, hogy az ismételten visszaesőkre kiszabható legyen a dologház. Franciaországban korán – már 1885-ben – és radikálisan szabályozták a visszaesést, ugyanis tíz éven belüli ismételt elkövetésért gyarmatra szállították az elkövetőt s a szabadságvesztés e formája akár életfogytig is tarthatott. Norvégiában az esküdtszék döntésén múltott, hogy a delikvenst fogházban visszatartathatják-e társadalomra veszélyessége címén max. 15 évig.¹¹³

Észak Amerikában a határozatlan tartamú ítéletek Cincinettiben az 1870-ben tartott börtönügyi kongresszuson fogalmazódtak meg, céljuk pedig a javítás és

¹¹⁰ ANGYAL-ISAÁK: i. m. 305.

¹¹¹ ANGYAL-ISAÁK: i. m. 306-312.

¹¹² GÖNCZÖL (1980): i. m. 18.

¹¹³ Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott nemzetgyűlés nyomtatványai. Nemzetgyűlési irományok. (Továbbiakban: NGY 1922. N. Irom.) 1922. VIII. kötet 352. sz. Indokolás „a büntető törvények kiegészítéséről és egyes rendelkezéseiknek módosításáról, valamint a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítéséről szóló törvényjavaslathoz, 1924, Pesti könyvnyomda és Részvénytársaság, Budapest, 299.

nevelés volt azáltal, hogy csak az arra „érett” személyt bocsátották szabadságra.¹¹⁴ Az 1900-as évek elején sem enyhült a szabályozás, s fenntartották a határozatlan tartamot a tettesek veszélyes csoportjával szemben.¹¹⁵ Fontos azonban, hogy ezen joghátrányoknak törvényileg szabályozott felső határa volt.¹¹⁶

Angliában 1908-tól kezdődően alkalmazták a biztonsági őrizet intézményét, melyre a fegyházbüntetések kitöltését követően került sor, ez legalább öt és legfeljebb tíz évig tartott. Mindezt a Prevention of Crime Bill rögzítette, mely egyúttal meghatározta a megrögzött bűnöző fogalmát is.¹¹⁷ Az osztrák Btk. javaslat szerint a biztonsági őrizetből három év eltelte után is lehetőség volt a szabadulásra.¹¹⁸ Az 1925-ben a londoni börtönügyi kongresszus alapján a leghatásosabb védekezésnek a határozatlan tartamú szabadságvesztés alkalmazását vélték, s egy relatív határozatlan büntetési rendszer megvalósítását javasolták a részt vevő államoknak. A határozott tartam elvét ugyanis a társadalom védelme érdekében át kellett törni. A Német Birodalomban a visszaesőkre a büntetés kiállása után különböző intézkedéseket honosítottak meg, mint például a biztonsági őrizetet. A törvény gondoskodott arról, hogy az elítélt tartózkodási helyéről ne legyen kiutasítható, amennyiben ott rendes, munkás életmódja biztosítva van.¹¹⁹

A szerb Btk. javaslat alapján a legalább három szándékos bűncselekményt elkövetőt teljesen határozatlan ideig biztonsági őrizetbe lehetett helyezni a határozott tartamú büntetés kitöltését követően. Az 1918-os Btk. javaslat bevezette a határozatlan tartamú internálótábori elhelyezést. A svájci javaslat biztonsági rendszabályok körében foglalkozott a szabadságvesztés helyébe lépő legalább öt évig tartó külön intézeti őrizetről.¹²⁰ Olaszországban szokásos büntetésekkel szemben határozatlan tartamú szigorított elkülönítést vezettek be.

Látható tehát, hogy a 20. században már nagyrészt elfogadottá vált a határozatlan tartamú szabadságelvonás lehetősége, továbbá, hogy valamennyi ország indokoltnak tartotta a visszaesőkkel szembeni fokozottabb védelmét a társadalomnak.

¹¹⁴ FRIEDMANN: *i. m.* 159.

¹¹⁵ NGY 1922. N. Irom. 1922. VIII. kötet 352. sz. Indokolás „a büntető törvények kiegészítéséről és egyes rendelkezéseiknek módosításáról, valamint a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítéséről szóló törvényjavaslathoz, 299.

¹¹⁶ NAGY FERENC: *i. m.* 99.

¹¹⁷ GÖNCZÖL (1980): *i. m.* 63.

¹¹⁸ NGY 1922. N. Irom. 1922. VIII. kötet 352. sz. Indokolás „a büntető törvények kiegészítéséről és egyes rendelkezéseiknek módosításáról, valamint a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítéséről szóló törvényjavaslathoz, Budapest, 1924., Pesti könyvnyomda és Részvénytársaság, 299.

¹¹⁹ UO. 299.

¹²⁰ UO. 299.

4.1. Magyar Szabályozás megvalósulása a megrögzött büntetésekre

A megrögzött büntettes fogalmát és kategóriáját a magyar büntető anyagi jogba a II. Büntetőnovella hozta be. A törvény az 1920-as évektől zajló büntetőjogi kodifikációkísérletek eredményeképpen született meg, számos előzmény utódjaként látott napvilágot. Elsőként Nagy Emil igazságügyminiszter terjesztette a Nemzetgyűlés elé a büntetőtörvények kiegészítéséről és egyes rendelkezéseiknek módosításáról, valamint a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítéséről szóló törvényjavaslat. A részletes indokolásban kifejtette, hogy a Btk. nagy fogyatkozása volt, a megrögzött büntettek elleni védelem hiánya.¹²¹

Garanciális feltételeket rögzített a miniszter a visszaélés megakadályozására: csak királyi törvényszék, legalább három élet vagy vagyon ellen üzletszerűen vagy megrögzötten elkövetett büntett miatt utalhatott szigorított dologházba, azonban a második és harmadik elkövetés között öt év nem telhetett el.¹²² A foganatosított szigorított dologházat büntető és biztonsági intézkedésként tartotta számon a javaslat.¹²³ A feltételes szabadságra bocsátás tárgyában a döntés jogát az igazságügyminiszterre ruházta, melynek tartama öt év volt.¹²⁴

A visszaeső büntettek elleni fellépés alakja Pesthy Pál igazságügyminiszter volt, aki már 1924. május 14-én benyújtott törvényjavaslatában kitért a megrögzöttekre.¹²⁵ Ez a javaslat ugyan nem nyert törvényi megfogalmazást, azonban az ugyancsak általa a képviselőház elé terjesztett tervezet már sikeresebbnek bizonyult e téren. Az új törvényjavaslatot 1927. március 8-án terjesztette a képviselőház elé.

„Megromlottak a viszonyok és vele romlottak az emberek is.”¹²⁶ Az igazságügyminiszter egy mondata kifejezően foglalta össze, hogy mily okok sürgették a büntetőnovella vonatkozó részének megalkotását. A két világháború közötti időszakban átfogó törvénymunka alkotására nem volt lehetőség, azonban a legszükségesebb állapotokat rendezni kellett. Ilyen sürgető probléma volt a visszaeső bün-

¹²¹ Uo. 298.

¹²² Uo. 304.

¹²³ Uo. 305.

¹²⁴ Uo. 306.

¹²⁵ NGY 1922. N.Irom. 1922.. XII. kötet 592. sz. Törvényjavaslat a büntetőtörvények kiegészítéséről és egyes rendelkezéseiknek módosításáról, valamint a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítéséről, 1924, Pesti könyvnyomda és Részvénytársaság, Budapest, 352-354.

¹²⁶ Az 1927. évi január hó 25-ére összehívott országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi irományok. (Továbbiakban: OGY 1927. K. Irom.) III. kötet 80. sz. Indokolás a „büntető törvények kiegészítéséről és egyes rendelkezéseiknek módosításáról, valamint a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítéséről” szóló törvényjavaslathoz, 1927, Pesti könyvnyomda és Részvénytársaság, Budapest, 53.

elkövetők elleni hatályosabb védekezés megteremtése is, hiszen őket nem a legutóbbi elkövetett cselekmény miatt, hanem a lényükből fakadó társadalmi veszély csökkentése és megszüntetése okából kellett büntetés alá vonni.

A törvényjavaslat tárgyalása - eltérően az 1913: 21. tc. országgyűlési diskurzusától – éles viták mentén zajlott. Sokan kifogásolták a határozatlan tartamú ítéleteket, melyek lényege az volt, hogy a büntetés-végrehajtás során dőljön el a tényleges időtartam, erre pedig az elítélt egyéniségének felderítése majd átalakítása után kerülhetett sor. A biztonsági intézkedések, a közveszélyesek és megrögzöttek elleni védekezés tagadhatatlan kellékévé vált a határozatlanság, mely kezdetleges formájában már a közveszélyes munkakerülőkre alkalmazott joghátrányban benne volt.¹²⁷

Az indokolásban is megfogalmazottak alapján a szigorított dologház egy büntető és biztonsági természetű intézkedés, amely csupán névben hasonlít az 1913: 21. tc.-ben foglalt intézményhez, tehát nem annak egy úgynevezett továbbfejlesztett változata, hanem egy attól teljes mértékben független újítás. A megrögzöttekkel szemben sem mondtak le a rendes emberré nevelés eszméjéről, talán emiatt figyelhető meg némi hasonlóság a két intézmény büntetőpolitikai céljai közt. A javaslat nem a közveszélyesek egész tömegével, csupán a megrögzöttekkel szemben kívánt fellépni és szabályozási köréből kivonta azon egyéneket, akik elmeállapotukból kifolyólag közveszélyesek. Az igazságügyminiszter Nagy Emil javaslatánál említett garanciákat beépítette a tervezetbe.

1927. június 2-án *Pesthy Pál* néhány módosítást eszközölt a javaslaton.¹²⁸ A megrögzött büntetéseket definiáló 47. § eredetileg túl tömör volt, s nem engedte kidomborodni a szigorított dologház biztonsági intézkedés mivoltát. Továbbá az indítványozó szükségesnek tartotta kiemelni, hogy határozott ideig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabása nélkül kerül alkalmazásra a határozatlan tartamú szigorított dologház.¹²⁹

Garanciális okokból vették fel a javaslatba, hogy az igazságügyminiszter köteles engedélyezni annak az elítéltnak a feltételesen szabadságra bocsátás iránti kérelmét, melyet a felügyelőhatóság egymás utáni két éven át támogatott. Az igazságügyi bizottság a II. Büntetőnovella módosult javaslatait a teljes mértékben elfogadta, s annak mielőbbi, sürgős tárgyalását javasolta a Képviselőháznak 1927. november 11-én.¹³⁰

¹²⁷ FRIEDMANN (1910): *i. m.* 122-123.

¹²⁸ OGY 1927. K. Irom. V. kötet 162. sz. Indokolás „a-büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról” szóló törvényjavaslathoz, 371-372.

¹²⁹ Uo. 381-383.

¹³⁰ OGY 1927. K. Irom. VI. kötet 339. sz. Törvényjavaslat a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról. A képviselőház igazságügyi bizottságának szövegezése szerint, 412-414.

A törvényjavaslat tárgyalását a képviselőház 1927. november 25-én kezdte. A 3. fejezetét képezte a megrögzött bűntettesek helyzetének rendezése, s ezt fogadta a képviselőház - ha lehet ilyen állítani - a legnagyobb lelkesedéssel, ugyanis a társadalom nem rendelkezett olyan jogi eszközökkel, amely biztosította volna ezen személyek ellen a büntetőjogi fellépés lehetőségét. *Váry Albert* előadó helyesen fejtette ki, hogy „*abban is megegyezhetünk, hogy a mai leromlott gazdasági viszonyaink között a társadalomra állandóan fokozottabb veszélyt jelentő, hivatásos, üzletszerű, hajlamos, tehát megrögzött bűntettekkel szemben az eddiginél hatályosabb védekező eszközökre van szükség.*”¹³¹

Az előadó kitért arra, hogy az Országos Bünygyi Nyilvántartó Hivatal adatai – ez 339 főt jelentett 1927-ben - nem feltétlenül adnak reális képet a valóságról, ugyanis a nagy részük - a közbeszóló képviselők szerint is - munkában lévő specialista, s a professzionális mivoltukból eredően nehéz őket közrekeríteni. A képviselő példái színesítették ugyan a javaslat szükségességének alátámasztását, de szomorú görbe tükrét mutatták a tehetetlen igazságszolgáltatási gépezetnek. *Propper Sándor* közbekiabálásában a szociális viszonyok javításával vélte orvosolni a problémát, nem büntetőjogi szabályozással.¹³²

Gál Jenő képviselő úr az egész javaslattal nem értett egyet, s őt támogatták a szélsőbaloldali képviselők is. „*Építsünk menhelyeket, nem pedig dologházakat, építsünk gyógyító intézeteket, ahová azok, akiknél a megrögzöttség azon a határon áll, amely a betegség csiréit hordozza magában, elhelyezhetők legyenek.*”¹³³

A folytatólagos tárgyalás november 29-én *Farkas István* felszólalásával kezdődött. Ő a szabadságjogok csökkentéseként aposztrofálta a javaslatot, a szigorított dologház intézményét pedig internálásnak tartotta. Véleménye szerint az ide bekerülteket fegyenc kategóriába fogják sorolni. Tartott a joggal való visszaéléstől, attól, hogy valaki rendes dolgos életet próbál meg vezetni és rosszakarója feljelentésére szigorított dologházba kerül. „*A törvényjavaslat tehát nem szolgál igazságos célokat, nem javít az eddigi helyzeten, sőt rosszabbít.*” Hasonlóan az előző felszólalóhoz ő sem volt hajlandó elfogadni a javaslatot.¹³⁴

Várnai Dániel is egyező állásponton helyezkedett el, szerinte a megrögzött bűntetteseket a társadalmi berendezkedés termeli. „*Elhiszem, hogy a társadalom szívesen megszabadulna az orrán kiütköző pörsenésektől, azoktól a pörsenésektől, melyeket a megrögzött bűntettekben lát. De meg kell állapítanom azt is, hogy ez nem megy olyan könnyen, ez a megszabadulás nem megy olyan enyhe, semmitmondó szépitőszerekkel, mint aminőt a szigorított dologház intézménye je-*

¹³¹ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Vári Albert felszólalása. 89.

¹³² OGY 1927. K. N. VII. kötet. Propper Sándor felszólalása. 94.

¹³³ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Gál Jenő felszólalása. 104.

¹³⁴ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Farkas István felszólalása. 111.

lent....vérbaj; nem szépséghiba, hanem súlyos betegség, a társadalom súlyos betegsége és tüneti kezeléssel, megelőzés nélkül, az okok üldözése és megszüntetése nélkül ilyen intézményekkel komoly eredményt elérni nem lehet.” Egyszerű közgazgatási elbánnak tartotta ezen intézményt.¹³⁵

November 30-án Györki Imre szólalt fel. Úgy vélte, hogy a társadalomban lévő veszélyes egyének száma nem indokolja a szigorított dologház alkalmazását. Végigvette a három bűncselekménytípust, s javasolta a bíróságoknak a kiszabható maximumok alkalmazását, legyen az akár fegyház akár halálbüntetés. Költséges intézmény helyett patronázs ügyének javítását eszközölte volna, s azoknak a mentését, akik még menthetőek. Szerinte reintegráció és reszocializáció helyzete szorult javításra.¹³⁶

Simon András december 1-én a korábbi felszólalókkal ellentétben a javaslatot támogatta. *„Ha vannak olyan egyének, akiken a meghatározott tartamú szabadságvesztés büntetés nem segíthet, akkor szükségképpen gondoskodnunk kell olyan eszközökről és orvosszerekről, amelyektől remélhetjük, hogy egyfelől megvédjük a társadalmat ezektől a bűnösöktől, másfelől pedig, ha valami módon ugye ezen a speciális módon hasznos emberekké tesszük őket, megvédjük önmagunkat is. s megmentjük az életnek önmaguknak és családjuk számára.*”¹³⁷

Propper Sándor a határozatlan tartamú szabadságvesztésnek üdvös hasznát nem látta, annál inkább a káros lélektani következményeire igyekezett rávilágítani. Az angliai példát nem tudta elfogadni a kor Magyarországra vetítve, mivel a két ország nem egy demokratikus fokon állt véleménye szerint.¹³⁸

Váry Albert december 20-án a következőképp reagált a szigorított dologházak törvényi bevezetésére: *„Mint büntetőjogász örömmel fogadom a javaslat e rendelkezéseit és büszke vagyok arra, hogy a magyar törvényhozás az elsők között van, amely a tudomány ide vonatkozó követeléseit az egész vonalon beváltja és megvalósítja.*”¹³⁹ A szélsőbaloldali ellenzékkel egyet értett a prevenció szükségességében, ám velük ellentétben épp ezen intézményben vélte felfedezni a leghatásosabb megelőzési módot.

Mindössze 22 képviselő fogadta el részletes tárgyalásra az igazságügyi bizottság törvényjavaslatát, mely az ellenzékben nagy felzúdulást váltott ki. A december 6-án kezdődő részletes tárgyalás azonban nem jutott el a megörögzött bűntettesekről szóló rendelkezésekig.

¹³⁵ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Várnai Dániel felszólalása, 114.

¹³⁶ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Györki Imre felszólalása, 137-138.

¹³⁷ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Simon András felszólalása, 181.

¹³⁸ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Propper Sándor felszólalása, 188-189.

¹³⁹ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Váry Albert felszólalása, 220.

December 7-én az első felszólaló Györki Imre volt. Megismételte korábbi álláspontját, miszerint a szigorított dologház nem lesz képes kifejteni a hozzá fűzött reményeket. Szerinte az idő sem kedvez ilyen létesítmények felállításának: „*ha fegyház, vagy börtön volt eddig az az épület, a jövőben is lehet fegyház, vagy börtön. Semmi szükség sincsen arra, hogy dologházzá alakítsák át, amikor ugyanabban az intézményben rendezik be a megrögzött büntettek dologházát, amelyben ma végrehajtják a szabadságvesztéses büntetéseket, akár börtön, akár fegyház alakjában.*”¹⁴⁰

Úgy vélte, hogy a megrögzött büntettek kategóriájába sorolható egyének a büntetés-végrehajtás során képesek megtévesztően rendesen, fegyelmezetten és javulást kecsegtetően viselkedni, mindez azonban csak látszat. Végezetül radikálisan nyilatkozott a javaslatról: „*egész rendszert... igazságszolgáltatási szempontból teljesen elhibázott, teljesen céltalan dolognak tartom és ezért a magam részéről kérem, méltóztassék hozzájárulni ahhoz, hogy a megrögzött büntettekéről szóló III. fejezet 36. §-tól egészen a 47. §-ig töröltessék.*”¹⁴¹ Pesthy Pál a képviselő indítványának eltörlését és a vonatkozó részek szavazásra bocsátását kérte. Végül a 36-37. §-t eredeti formájában szavazta meg a ház. A 38. §-t Váry Albert előadó pótlásával fogadták el.¹⁴²

December 13-án Gál Jenő képviselő úr a 43. §-on javasolt néhány módosítást, kérte, hogy a munkanemek körébe iktassák be a műipari, ipari és gazdasági kitételeket, ezzel ugyanis még személyre szabottabbá lehetett volna tenni a munkáltatást. A felügyelő hatóság hozzájárulásával kérte a szellemi és művész munka engedélyezését kivételes esetekben.¹⁴³

Esztergályos János ellenezte az ipari rabmunkáltatást, hivatkozva a munkásság nyomorára, a növekvő munkanélküliségre. A művészi, szellemi munkát hasznosnak vélte, azonban azt, hogy magánvállalkozók hasznára a rabok a büntetés végrehajtása alatt ipari munkát lássanak el töröltetni kívánta a javaslatból.¹⁴⁴

Az igazságügyminiszter egyetértett a képviselő úrral az ipari munka tekintetében, azonban kifejtette: „*Nem mehetek el odáig mert hiszen maga ez a szakasz beszél magáért, megjelöli, hogy a letartóztatási intézetben való foglalkoztatásnak mi a célja. Ennek az a célja, hogy azt a letartóztatottat olyan kereseti forráshoz, olyan ipar folytatásához megfelelő módra és tudásba juttassuk, hogyha az életbe kikerül, a maga kenyerét ezzel az ott szerzett tudással biztosítani tudja.*”¹⁴⁵ Gál Jenő gondolatait rendelet szintjén tartotta megvalósíthatónak, ennek értelmében

¹⁴⁰ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Györki Imre felszólalása, 262.

¹⁴¹ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Györki Imre felszólalása, 262.

¹⁴² OGY 1927. K. N. VII. kötet. Pesthy Pál hozzászólása, 263-264.

¹⁴³ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Gál Jenő módosító javaslata, 282.

¹⁴⁴ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Esztergályos János hozzászólása, 282-283.

¹⁴⁵ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Pesthy Pál hozzászólása, 283.

kérte, hogy eredeti szövegében fogadják el a rendelkezéseket, ez sikerült, ugyanis a pótlást támogatók kisebbségben maradtak a házban a szavazás során.

Gál Jenő a felügyelő hatóságról szóló 44. §-ba a tagok közé javasolt felvenni az illetékesség szerinti ügyvédi kamara tagjai közül egy delegáltat, ugyanis a pártatlanságot és elfogulatlanságot ezen a téren nézete szerint az ügyvédi kar láthatta volna el. A felügyelő hatóság minimum félévenkénti összegyűlését javasolta és a rabok folyamatos ellenőrzését a depresszív hatású ártalmak kiküszöbölése végett. Ezzel szoros összefüggött a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége, mely a visszaesést okosan meggátolhatta volna a megjavítás lehetőségének növelésével egyetemben. „*A megjavulás lehetősége annak az időpontnak eltalálásában áll, amely időpontban ez a lehetőség kínálkozik.*” Az alkalom észrevevője pedig nem más, mint a dologház vezetője, ezért kérte, hogy a vezető javaslatot tehessen felügyelő hatósági gyűlés összehívására.¹⁴⁶

Pesty Pál álláspontja szerint a felügyelő hatóság tulajdonképp bíróság, melyben ennek értelmében nem találta helyét ügyvédeknek. Nem kívánta a hatóság gyakoribb összehívásának törvénybe iktatását.¹⁴⁷

Gál Jenő indokolatlanul hosszú időnek tartotta a feltételes szabadság öt éves tartamát. Szerinte ez további büntetésként értelmezhető, s stigmatizálja az illetőt, ezért két évet javasolt. A visszaállítás kapcsán a felügyeleti szabályok megszegését túl tág kategóriának vélte. „*Ha valaki a dologházba újra visszakerül, ez annyit jelent, hogy többé a társadalom egészséges tagja nem lehet. Ne pusztítsuk az emberanyagot! Nem vagyunk olyan sokan!*”¹⁴⁸ Ezzel kívánta indokolni, hogy a visszaállításához tárgyalást tartsanak, ahol a vádlott védőjével képviseltetheti magát.¹⁴⁹

Esztergályos János egyetértett az előtte szólóval, s kérte a módosítások elfogadását. „*...nem tudom helyeselni azt a kíméletlen és kegyetlen szigorúságot, amely ennek a III. fejezetnek minden szakaszában megnyilvánul.*”¹⁵⁰

Váry Albert előadó úr a módosítások felvételét indítványozta, azzal, hogy a feltételes szabadság tartamát három évben állapítsák meg. Az igazságügyminiszter is egyetértett az előtte szólókkal, a vonatkozó szakaszt a módosításokkal és pótlásokkal fogadták el. Ezzel a részletes vita lezárult a képviselőházban.¹⁵¹

A felsőházban *Vargha Ferenc* előadó úr az 1913: 21. tc.-t preventív szabályozásnak tartotta, s ennek folytatását vélte felfedezni az új javaslatban, mely azonban már objektív alapú. A megfelelő garanciákkal lehet valakit szigorított dolog-

¹⁴⁶ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Gál Jenő módosító javaslata, 283-284.

¹⁴⁷ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Pesthy Pál hozzászólása, 284.

¹⁴⁸ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Gál Jenő javaslata, 285.

¹⁴⁹ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Gál Jenő javaslata, 283-285.

¹⁵⁰ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Esztergályos János hozzászólása, 285.

¹⁵¹ OGY 1927. K. N. VII. kötet. Váry Albert indítványa, 288.

házba juttatni, „*ha a bíróság meggyőződik arról, hogy ezek olyanok, mint a dúvadak, a társadalomnak örökös ellenségei.*” A felügyelő hatóság közé bevonta volna a patronázs egyesületek valamely tagját, képviseltetve így magát a védett jogtárgyat, a társadalmat.¹⁵²

Huszár Aladár a szigorított dologház intézményét öröndetesnek tartotta, ugyanis a megrögzött bűnözők a büntetésük letelte után „*mikor a falujukba hazaérkeztek, rémei lettek a polgárok békéjének, az állampolgárok személyi és vagyoni biztonságának.*”¹⁵³

Bernáth Géza büntetőbírói múltjára is hivatkozott, amikor elismerte a megrögzött büntettek elleni fellépés eme érdemét. Nem tartotta ellentétessnek a büntető törvénykönyvvel a javaslatot, sem azt, hogy sui generis bűncselekménnyé nyilvánították ezt a kategóriát.¹⁵⁴

A törvényjavaslatot a felsőház részleteiben letárgyalta s végszerkezetben elfogadta 1928. január 10-én.¹⁵⁵ A törvény 1928. március elsején lépett hatályba.¹⁵⁶

4.2. A törvényi szabályozás a megrögzött büntettekéről

„*A bíróság ítélettel határozott tartalmú szabadságvesztésbüntetés kiszabása nélkül szigorított dologházba utalja azt a büntettest, aki az élet, a személyem vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntetett követett el és a törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye, ha megállapítja róla, hogy az utolsó és az azt közvetlenül megelőző büntetett öt éven belül követte el és hogy bűncselekményeket üzletszerűen követ el vagy bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutat (megrögzött büntettes).*”¹⁵⁷

Tehát itt a bíróság nem fakultatív módon dönthetett dologház mellett, hanem kötelezővé vált a szigorított alkalmazása. A törvény következetesen a 21. életévüket betöltött elkövetőket engedte szigorított dologházba utalni (a javaslatban ez 24. életévüket betöltött elkövetőkre vonatkozott csak), megrögzött mivoltukat pedig a tettes környezetének és egyéniségének beható vizsgálatát követően lehetett meg-

¹⁵² Az 1927. évi január hó 35-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Felsőházi napló. (Továbbiakban: OGY 1927. F. N.) II. kötet. Vargha Ferenc felszólalása, 1928, Az Athenaeum az irodalmi és nyomdai Részvénytársulat Nyomása, Budapest, 66-73.

¹⁵³ OGY 1927. F. N. II. kötet. Huszár Aladár felszólalása, 78.

¹⁵⁴ OGY 1927. F. N. II. kötet. Bernáth Géza felszólalása, 79-82.

¹⁵⁵ A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928: 10. tc. (továbbiakban: 1928: 10. tc.)

¹⁵⁶ A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. X. törvénycikk hatálybaléptetéséről szóló m. kir. igazságügyminiszter 1928. évi 8.200 I. M. számú rendelete, RT. 1929. Budapest, 419.

¹⁵⁷ 1928: 10. tc. 36. §.

állapítani. További kritériumként a legalább három büntettet 18. életévének betöltését követően kellett elkövetnie a tettesnek.¹⁵⁸ A beutaltakat rendes, munkás életmódhoz kellett szoktatni, hogy újra hasznos eleimévé válhassanak a társadalomnak.¹⁵⁹

Szigorított dologház kiszabása nem függött attól, hogy az elkövetőt már jogerősen elítélték-e valamelyik büntettségért, ellene eljárás folyt-e vagy kitöltötte-e már büntetését valamely korábbi cselekménye miatt. A szabadságvesztésüket töltők ellen is megengedte a szigorított dologház utólagos alkalmazását kir. ügyészség indítványára, ez pedig a nulla poena sine lege elvét nagy mértékben sértette.¹⁶⁰

Ezen büntetési nem minimumát a bíróság ítéletében határozta meg, de legalább három év kellett, hogy legyen, a javaslatban még a határozott ideig tartó szabadságvesztés ideje szerepelt minimumként. Ezután kérhette csak az elítélt a feltételes szabadságra bocsátását az igazságügyminisztertől.¹⁶¹ Jogkövetkezmények tekintetében osztotta a legsúlyosabb büntetési fokozat, a fegyház sorsát.

Mivel a javaslat tárgyaláskor ilyen intézmények még nem állottak, végrehajtás helyét az igazságügyminiszter rendeletben jelölte ki.¹⁶² Minden szigorított dologház mellett három tagú felügyelőhatóság működött, melynek elnöke és egy tagja a kir. bíróság tagjai közül – a dologház székhelye szerinti kir. ítélőtábla elnökének javaslatára – kerültek ki, a harmadik tagot pedig kir. ügyészség tagjaiból – a kir. főügyész javaslata alapján – nevezték ki. A javaslat szerint a miniszter választhatta ki a legalább öt legfeljebb tíz tagból álló, a szigorított dologház mellett működő felügyelőbizottság tagjait a királyi bíróság, a királyi ügyészség a rendőrhatalóság, és a szigorított dologházak intézményvezetői közül. A felügyelőhatóság előadója a szigorított dologház vezetője volt.¹⁶³

Feltételes szabadságra az igazságügyminiszter bocsáthatta az elítéltet az általános minimum leteltét követően, miután a felügyelőhatóságot meghallgatta és úgy vélte, hogy a jogrendet és a közbiztonságot újból veszélyeztetni nem fogja s munkás és rendes életmódot fog folytatni. A miniszter a szabadságra bocsátottnak külön utasításokat adhatott, továbbá az igazságügyi bizottság korábban leírt garanciális szabályát a végleges törvény is tartalmazta. Amennyiben a feltételes szabadság három éve nem eredményesen telt el, a szigorított dologházat visszaállította az a királyi bíróság, amely előzetesen szigorított dologházra ítélte az elkövetőt, s újabb feltételes szabadságra bocsátására öt éven belül nem kerülhetett sor. A határozat előtt tárgyalást kellett tartani, melyre az elítéltet és a királyi ügyészség tagját

¹⁵⁸ 1928: 10. tc. 37. §.

¹⁵⁹ 1928: 10. tc. 43. §.

¹⁶⁰ 1928: 10. tc. 38. §.

¹⁶¹ 1928: 10. tc. 39. §.

¹⁶² 1928: 10. tc. 40-41. §.

¹⁶³ 1928: 10. tc. 44. §.

is meg kellett idézni. Visszaulalás esetén a legrövidebb tartam öt évre emelkedett.¹⁶⁴

4.3. A szabályozás megvalósulása és a vonatkozó gyakorlat

1928. február 8-án hatályba lépett az igazságügyminiszternek azon rendelete, melynek értelmében férfiak részére a soproni királyi országos fegyintézet¹⁶⁵ erre a célra elkülönített részét jelölte ki szigorított dologházul.¹⁶⁶ Nők számára pedig a márianosztrai királyi országos büntetőintézetnek erre a célra elkülönített részében rendezték be az új intézményt.¹⁶⁷

Zsitvay Tibor igazságügyminiszter körrendeletben szabályozta a szigorított dologházba ítélték feltételes szabadságra bocsátását. Ezt minden esetben az ítéletben meghatározott legrövidebb tartam letelte után kérhette a beutalt. Három lépésös eljárás volt, először a házi tanács, majd a felügyelőhatóság vitatta meg a kérelmet, mely megalapozottsága esetén került felterjesztésre az igazságügyminisztériumhoz. Amennyiben a kérelmet elutasították azt a következő évben meg lehetett ismételni.

Feltételes szabadságra bocsátás esetén az illetőt ellátták igazolvánnyal, melyet a hatóságoknak kérelemre fel kellett mutatnia. A kötelező jelentkezések között optimális esetben három hónap telhetett el.¹⁶⁸ A feltételesen szabadságra helyezett három napon belül köteles volt a tartózkodási helye szerinti magyar királyi csendőroőrsnél megjelenni és igazolványát láttamoztatni.¹⁶⁹

A joggyakorlat természetesen itt is kialakította a megfelelő értelmezését az új rendelkezéseknek. A közbíró által pusztán a büntetés súlyosbítása végett bejelentett perorvoslat alapján a szigorított dologházba való utalást a felsőbb bíróság elrendelhetette. A büntetés súlyosbítása végett bejelentett perorvoslat a szigorított dologházra is kiterjesztettnek veendő volt.¹⁷⁰

¹⁶⁴ 1928: 10. tc. 45-47.§.

¹⁶⁵ Az igazságügyminiszter 13.689/1947. I. M. számú rendeletében február hónap 20. napjától a váci országos fegyintézet elkülönített részét szigorított dologházul jelölte ki, mindaddig, amíg a sopronkőhidai szigorított dologház ismét működőképes állapotúvá válik.

¹⁶⁶ A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. X. törvény cikk hatálybaléptetéséről szóló m. kir. igazságügyminiszter 1928. évi 8.200 I. M. számú rendelete, RT. 1929, Budapest, 419.

¹⁶⁷ A magyar kir. igazságügyminiszter 1928. évi 15.889 I. M. számú rendelete nők részére szigorított dologháznak kijelöléséről, RT., 1929, Budapest, 560.

¹⁶⁸ A szigorított dologházba utalt egyének feltételes szabadságra bocsátásáról szóló m. kir. igazságügyminiszter 1930. évi 15.000. számú rendelete, RT., 1930, Budapest, 571.

¹⁶⁹ A feltételes szabadságra bocsátást szabályozó rendeletek kiegészítéséről és módosításáról szóló a m. kir. igazságügyminiszter 1938. évi 6.300 I. M. számú rendelete, RT., 1938, Budapest, 278.

¹⁷⁰ VARGHA–ISAÁK: i. m. 399.

Szigorított dologház mellett jellegéből adódóan nem lehetett pénzbüntetést kiszabni. Az elítéltet, amennyiben szabadságvesztés büntetés töltésének tartama alatt ítélték szigorított dologházba, nyomban szigorított dologházba utalták, s a határozott tartamú szabadságvesztés büntetés hátralevő részét, mint helyettesítő intézkedést ott kellett letöltenie.¹⁷¹

Az eljárás során védőt kellett kirendelni a vádlott mellé, ha a szigorított dologház kiszabásának előfeltételei fennálltak.¹⁷² Ávédik Félix munkájában kifejtette, hogy a szigorított dologház szabadságvesztés büntetés volt, s a rendelkező törvényben sehol nem szerepelt kitételként, hogy az elkövetőt már jogerősen elítélték-e vagy sem korábban. A megrögzöttség megnyilvánulhatott rendszeresen elkövetett kisebb értékű lopásokban is. Az összbüntetésre vonatkozó rendelkezések, valamint a büntetés tartamának leszállítására vonatkozó szabályozások nem voltak alkalmazhatóak e tekintetben.¹⁷³

5. A SZABÁLYOZÁS KRITIKÁJA

A dologház intézménye habár büntetési intézménynek tűnt berendezkedése alapján valójában munkára nevelő intézmény volt.¹⁷⁴ Az Igazságügyi Közlönyben közzölt felügyelőhatósági kinevezések, a napilapok hasábjain megjelent cikkek alapján arra lehet következtetni, hogy a dologház formálisan mindenképp működött. Erre utal a mellékelt táblázat is, mely Szöllősy Oszkár munkája alapján mutatja a dologházi őrizetben lévők számát. A szerző véleménye szerint a biztonsági rendszabály csekély számú alkalmazásának oka a „vitatható körülmények” voltak. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a törvényben lefektetett célok hiányosan valósultak meg, mind az intézmények mind a hasznos munkavégzés tekintetében.¹⁷⁵

¹⁷¹ 1928: 10. tc. 38. §.

¹⁷² Bp. 56. §

¹⁷³ ÁVÉDIK FÉLIX (szerk.): *A Jogi Hírlap Döntvénytára*, 1934, A Jogi Hírlap Kiadása, Budapest, 11-12.

¹⁷⁴ FINKEY (1914): i. m. 446.

¹⁷⁵ SZÖLLŐSY OSZKÁR: *Magyar börtönügy*, 1935., Révai Testvérek Irodalmi Intézet Résztársaság Kiadása, Budapest, 273.

	1916	1922	1930
Nők	132	22	37
Férfiak	90	17	33

1. táblázat: Dologházba szállított elkövetők száma.¹⁷⁶

A sajtóban megjelent kortársak véleménye közül, Pap Géza miniszteri osztálytanácsos cikkét emelném ki, mely a Munkásügyi Szemle hasábjain jelent meg, ezt közölte a Népszava. A tárgyalt korszak sajtójában e hetilap negatív vélemény-nyel bírt az új intézkedésről, s ennek talán egyik legkifejezőbb megnyilvánulása volt ez az írás. „*Mi egyáltalán is kételkedünk abban és a törvényhozónak sem szabad azzal a hiu reménnyel áztatnia magát, hogy a dologház alkalmas nevelési eszköz.*” Tartott a nehéz bizonyítási kérdésektől, a sztrájkolók dologházba utalásától, a munkakeresés miatt vándorló egyének csavargónak titulásától. A törvény „*a szociális tartalom tekintetében való vérszegénységet*” viselte magán szerinte.¹⁷⁷ Ez a megállapítás azonban kellő kritikával kezelendő a korábban vázoltak tekintetében.

Gönczöl Katalin munkájában szereplő táblázatban jól látszik, hogy a jogerősen dologházba ítélték száma átlagosan még a 0,05 %-ot sem érte el.¹⁷⁸ Ezt indokolhatta az, hogy az első világháború megakadályozta a szabályozás kiépülését, valamint a bíróságok tartózkodtak ezen új intézmény alkalmazásától.

A korabeli forrásmunkák és az 1928: 10. tc. előkészítése kapcsán olvasottakból is világossá válik a dologházi szabályozás csökevényes megvalósulásának mivolta, azonban az intézmény alkalmazásának egészen megszüntetéséig megtalálhatóak nyomai,¹⁷⁹ tehát nem csupán műintézmények voltak, melyek a II. világháborút követően megszűntek létezni.¹⁸⁰ Ezt támasztja alá a kalocsai női dologház fogolytörzskönyve is, melyben 1950-ig nyomon követhetők a kikerülési dátumok, az említett évben megszűntek a feljegyzések, ez magának az intézménynek a megszüntetésével indokolható.¹⁸¹ A mellékelt táblázat mutatja, hogy az intézménybe utaltak 11% követett el fegyelmi vétséget, általában mielőbbi kikerülés

¹⁷⁶ Forrás: SZÖLLÖSY OSZKÁR: *Magyar börtönügy*, 1935., Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság Kiadása, Budapest, 273.

¹⁷⁷ A csavargó törvényről in *Népszava*, 1913/ 205. szám, 2-3.

¹⁷⁸ GÖNCZÖL (1991): i. m. 57.

¹⁷⁹ Szerző saját levéltári kutatásai alapján a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárában, VII. 102 fondszám, Kalocsai Királyi Törvényszéki Fogház iratai, 1943-50.

¹⁸⁰ ULICSKA LÁSZLÓ: A munka mint büntetés: Dologház és a társadalmi integráció in *Esély: társadalom- és szociálpolitikai folyóirat*, 8. évfolyam. 3. szám., 1997. 86-91.

¹⁸¹ Szerző saját levéltári kutatásai alapján a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárában, VII. 102 fondszám, Kalocsai Királyi Törvényszéki Fogház iratai, 1943-50.

reményében azonban jól viselték magukat. A feltételes szabadságra bocsátás az 1 év minimum letelte után jellemző volt a dologházból. Az intézmény alkalmas volt a tartósan munkaképtelen egyének kiszűrésére, így gyakorlatban valósult meg a munkátlanok osztályozása.¹⁸²

Kalocsai női dologház beutaltjainak statisztikai jellemzői (60 fő alapján)	
Írni – olvasni tudás	53 fő
Jó magaviselet	30 fő
Rossz magaviselet	7 fő
Dologházba visszautalt	4 fő
Elbocsátás tartós munkaképtelenség miatt	10 fő
Feltételes szabadságra bocsátott	18 fő
Korábban követett el bűntettet, vétséget	33 fő
Korábban kihágást követett el	15 fő
Kalocsai ügyészség elnökének szóbeli rendelete alapján háborús és egyéb okok miatt félbeszakították dologházi büntetését	15 fő

2. táblázat: Kalocsai női dologház statisztikai adatai 1943-50 között¹⁸³

A szigorított dologházaknak működését jelezték az Igazságügyi Közlönyben rendszeresen megjelent felügyelőhatósági kinevezések, valamint a sajtóban közölt, az egyes konkrét esetekben hozott bírósági ítéletek. Az utóbbiak színes képet mutatnak az elkövetett bűntettek körében: lopás, rablás, zsebtolvajlás, házasságszédelgés valamint feltételes szabadság tartama alatti elmulasztott jelentkezés tárgyában is született szigorított dologházba utalásra ítélet.

A korabeli szakirodalom is foglalkozott a megrögzöttekkel, és az új intézkedéssel. Finkey „*határozatlan időre szóló megelőzési letartóztatás*”-nak¹⁸⁴ nevezte az új intézményt. Géway Wolff Nándor művében beszámol a sopronkőhidai szigorított férfi dologházban uralkodó túlsúlyfóltságról, s ezt is azt mutatja, hogy a magyar igazságszolgáltatásban a megrögzöttek ellen hatásosan tudták alkalmazni az új szabályozást.¹⁸⁵ Sajnálatos módon a sopronkőhidai intézet feljegyzései megsemmisültek, így korabeli elsődleges forrással nem találkoztam a kutatásaim során.

¹⁸² Szerző saját levéltári kutatásai alapján a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárában, VII. 102 fondszám, Kalocsai Királyi Törvényszéki Fogház iratai, 1943-50.

¹⁸³ Forrás: saját szerkesztés a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltár, VII. 102 fondszám, Kalocsai Királyi Törvényszéki Fogház iratai, 1943-50 alapján.

¹⁸⁴ FINKEY (1933): i. m. 202.

¹⁸⁵ GÉWAY WOLFF NÁNDOR: *Nemzetközi küzdelem a megrögzött bűntettesek ellen*, 1931, Kir. Magy. Egyetemi Nyomda, Budapest, 42.

Hasonlóan a dologház intézményéhez, ezek már nem épület elnevezésként, hanem a büntető anyagi jogban meghatározott szankcióként – korábban közigazgatási és rendőri intézkedésként tartották számon¹⁸⁶ - szerepeltek, jogintézménnyé léptek elő. Az országgyűlés törvényben rendelkezett ezen intézmények felállításáról, s nem egy-egy városi döntés keretében szerveződtek meg, mint a korábban ilyen elnevezéssel illetett intézetek.¹⁸⁷ Így a dologház és a szigorított dologház gyakorlatilag a dualista szankciórendszer palettáját bővítették két új intézkedési nemmel. Korábbi gyakorlatban nem egyezett a terminológiai álláspont, s gyakran fenytőház funkcióval bíró intézményeket hívtak dologháznak, azonban a fenytőház a 20. századi különböző fokú büntetés-végrehajtási intézmények elődjének tekinthető, nem pedig intézkedésnek.¹⁸⁸ A dologház tehát, hivatásos bíró által törvényben meghatározott eljárás során büntethető – a fiatakorúakat mindkét szabályozás kivette személyi hatálya alól - természetes személlyel szemben kiszabott intézkedés. A szabályozás újdonsága, hogy a határozott tartalmú szabadságvesztés büntetést, majd az azt követő határozatlan tartamú biztonsági intézkedést egyetlen intézkedéssel váltották fel, mintegy integrálták a két szankciót. A büntetés és intézkedés, amennyiben szabadságelvonással járnak gyakorta hasonlóan egymáshoz a végrehajtás tekintetében,¹⁸⁹ ez a tárgyalt szabályozásban is érzékelhető volt. Kiemelendő azonban, hogy az intézkedések fő célja a speciális prevenció volt.¹⁹⁰

A Büntető Törvénykönyv Általános Részéről szóló 1950: 2. tv. (a továbbiakban: Bt.) tárgyalása során a Csemegi-kódex Általános Részét, majd az azt követő büntetőnovellákat kapitalista szellemű törvényhozási munkáknak titulálták, fegyvernek a tőkések kezében.¹⁹¹ A részletes indokolásban megfogalmazottak támasztották alá azt a nézőpontot, mely alapján egyedüli szabadságvesztés büntetési fokozatként a börtönt vezették be. „A szabadságvesztésbüntetéseknek ez a változatos sokasága szükségtelen, sőt egyenesen káros, mert a büntetőtörvények alkalmazását nagymértékben megnehezíti. Megfelelő intézetek hiányában a különböző szabadságvesztésbüntetések végrehajtásánál nem is érvényesülhetnek azok a különbségek, amelyeket a jogszabály szem előtt tartott”.¹⁹²

¹⁸⁶ NAGY FERENC: i. m. 104.

¹⁸⁷ MEZEY BARNA: *A fenytőházak forradalma. A modern büntetés-végrehajtás alapvetése Európában*, 2012, Gondolat Kiadó, Budapest, 173.

¹⁸⁸ Uo. 229-245.

¹⁸⁹ NAGY FERENC: i. m. 219.

¹⁹⁰ NAGY FERENC: i. m. 220.

¹⁹¹ Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott országgyűlés naplója (továbbiakban: OGY 1949. O.N.) II. kötet. Budapest 1959. 70.

¹⁹² Indokolás a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény szövegéhez, in *Igazságügyi Közlöny*, 1950/1. szám, 38.

Molnár Erik előadó szerint „A benyújtott törvényjavaslatnak ... éppen az a célja, hogy a felszabadulást követően országunkban végbement gazdasági, társadalmi és politikai átalakulás alapján kifejezésre juttassa azokat az új büntetőjogi alapelveket, amelyek a magyar munkásosztály és dolgozó parasztság államát büntető igazságszolgáltatásában vezetik.”¹⁹³ A büntetés céljává végérvényesen a javítás, nevelés és visszatartás váltak. A javító- nevelő munka az Alkotmányban rögzített dolgozó nép érdekeit volt hivatott megvédeni a felszólaló szerint.¹⁹⁴

Orbán László szólt hozzá a javaslatához, mely során kifejtette a javító-nevelő „hazug és hamis megjelenési voltát” a kapitalista rendszerben. „Ebben a kapitalista büntetőjog is ismerte a büntetésnél az elkövető megjavításának, nevelésének célzatát. Jól tudjuk azonban, hogy ez csak hazug képmutatás volt. A gyakorlatban a kapitalista világban, aki egyszer közönséges bűnözés miatt bíróság elé, börtönbe került, annak sorsa meg volt pecsételve.”¹⁹⁵

Sásdi Ernő örömmel deklarálta, hogy a javaslat leszámolt a szabadságvesztés büntetések zúrávaros voltával, s egyedüli nemként a börtönt ismerte el a továbbiakban. „Teljesen a törvényesség álláspontjára helyezkedik és kiküszöböl minden önkényt a javaslat akkor, amikor mellőzi a határozatlan időtartamú büntetés rendszerítését.”¹⁹⁶

Tóth Endre hosszasan kifejtett gondolatai világosan érzékeltették, hogy a büntetőjog pusztán alárendeltetett az állampolitikai céloknak, azoknak kiszolgálójává, eszközévé vált. Az individualizmusnak búcsút intve a közösség, a társadalmi tulajdon váltak új etalonná. A gazdasági és társadalmi viszonyokat az új elvek szerint a büntetőjognak is le kellett képeznie. A büntett – vétség dichotóm felosztása a bűncselekményeknek megszűnt, a büntett fogalom vált általánossá, melyet az új törvény következetesen meghatározott.¹⁹⁷

Halász Aladár sem vélekedett az előzőekhez képest másként, ő is üdvözölte a javaslatot. „Ez a törvényjavaslat minden rendelkezésével a haladást szolgálja, minden rendelkezésével fokozni kívánja...”¹⁹⁸ Ries István igazságügyminiszter beszéde zárta a részletes vitát, melyet követően a javaslatot az országgyűlés egyöntetűen elfogadta.

Dolgozatom által tárgyalt intézményeket végül a Btá.-t hatályba léptető 1950: 39. számú törvényerejű rendelet 2. § helyezte hatályon kívül,¹⁹⁹ s ezzel a dologház 37, a szigorított dologház pedig 22 éves pályafutásának végét jelentette.

¹⁹³ OGY 1949. O.N. II. kötet. Molnár Erik felszólalása. II. kötet 72.

¹⁹⁴ OGY 1949. O.N. II. kötet. Orbán László felszólalása. 75-83.

¹⁹⁵ OGY 1949. O.N. II. kötet. Sásdi Ernő felszólalása. 81.

¹⁹⁶ OGY 1949. O.N. II. kötet. Tóth Endre felszólalása. 87.

¹⁹⁷ OGY 1949. O.N. II. kötet. Tóth Endre felszólalása. 90-93.

¹⁹⁸ OGY 1949. O.N. II. kötet. Halász Aladár felszólalása. 93.

¹⁹⁹ A büntetőtörvénykönyv általános részének hatálybaléptetéséről szóló 1950: 39. tvr.

A szabályozás koncepciói azonban továbbéltek és továbbélnek mind a mai napig: színes példa erre az 1974. évi szigorított őrizet,²⁰⁰ a megrögzött visszaeső bűnözők elleni hatályos jogi fellépés erősen vitatott eszköze pedig a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést lehetővé tevő három csapás elve, melyet az erőszakos többszörös visszaesőkre nézve vezettek be. Ezen az alapon megállapítható, hogy e két intézmény rendelkezett azokkal az újításokkal, melyhez később – más formában más intézmény keretében – vissza tudott nyúlni a mindenkori jogalkotó.

FELHASZNÁLT IRODALOM

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- [1.] Törzskönyv, Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára, a Kalocsai Királyi Törvényszéki Fogház iratai a VII. 102 fondszám alatt.

MONOGRÁFIÁK

- [1.] BALLA KÁROLY: *Vélemény a büntetésmód javítása iránt*, 1841, Pest.
[2.] BALOGH JENŐ: *Börtönügyi viszonyaink reformjához*, 1888, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest.
[3.] CESARE BECCARIA: *A bűnökről és büntetésekről*, 1998., Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
[4.] DR. HACKER ERVIN: *A börtönügy*, 1918, Dunántúl Rt., Pécs
[5.] FINKEY FERENC: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*, 1923, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest
[6.] FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjog tankönyve*, 1914, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest
[7.] FINKEY FERENC: *Büntetéstani problémák*, 1933., Sylvester irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest
[8.] FRIEDMANN ERNŐ: *A határozatlan tartamú ítéletek*, 1910, Budapest
[9.] GÉWAY WOLFF NÁNDOR: *Nemzetközi küzdelem a megrögzött bűntettesek ellen*, 1931, Kir. Magy. Egyetemi Nyomda, Budapest
[10.] GÖNCZÖL KATALIN: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*, 1980, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
[11.] GÖNCZÖL KATALIN: *Bűnös szegények*, 1991., Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest

²⁰⁰ GYÖRGYI KÁLMÁN: *Büntetések és intézkedések*, 1984, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 98.

- [12.] GYÖRGYI KÁLMÁN: *Büntetések és intézkedések*, 1984, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- [13.] HACKER ERVIN: *Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe*, 1924., Dunántúl könyvkiadó és nyomda, Pécs
- [14.] HORVÁTH TIBOR: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata*, 1981, Budapest: Akadémiai Kiadó
- [15.] IRK ALBERT: *A magyar anyagi büntetőjog*, 1928, Dunántúl Egyetem Nyomdája Pécsset, Pécs
- [16.] MEZEY BARNA: *A munkáltatás szerepe a büntetvégrehajtás körében*, 2009, Akadémiai doktori értekezések, Budapest
- [17.] NAGY FERENC: *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében*, 1986, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- [18.] PULSZKY ÁGOST ÉS TAUFER EMIL: *A börtönügy múltja, elmélete és jelen, állása különös tekintettel Magyarországra*, 1867., Emich Gusztáv Kiadványa, Pest
- [19.] RIBTON-TURNER, CHARLES JAMES: *A history of vagrants and vagrancy and beggars and begging*, 1887, Chapman and Hall, London
- [20.] SZÖLLÖSY OSZKÁR: *Magyar börtönügy*, 1935, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság Kiadása

TANULMÁNYOK

- [1.] BALOGH JENŐ: *A társadalom hathatósabb védelme a közveszélyes bűntettek ellen*, 1908. Athenaeum, Budapest
- [2.] FAYER LÁSZLÓ: Büntetési és börtönrendszerek reformja in *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1891, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest
- [3.] FINKEY FERENC: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései in *A Jog*, Budapest
- [4.] FINKEY FERENC: A csavargás és a koldulás szabályozása kriminálpolitikai szempontból in *Különlenyomat a Jogállam 1905. évi 4. és 5. számából*, 1905, Budapest
- [5.] MEZEY BARNA: A határozatlan tartamú szabadságvesztés intézményének bevezetése Magyarországon in *Jogtörténeti Értekezések*, 1983, Budapest
- [6.] MEZEY BARNA: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX.-XX. század Magyarországon in *Jogtörténeti Értekezések* 20. A magyar börtönügy kutatásának alapjai, 1997, Budapest
- [7.] NAGYIVÁNYI FEKETE GYULA: A dologház és lakói in LÉDERER PÁL – TENCZER TAMÁS – ULICSKA LÁSZLÓ (szerk.) „*A tettetések minden mestersegeiben jártasok...*” koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon, 1998, Új mandátum könyvkiadó, Budapest

- [8.] PEKÁRY FERENC: A csavargásról in *Büntetőjogi dolgozatok Wlassics gyula születése hatvanadik évfordulójának ünnepére*, Szerkesztette a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület magyar csoportja, 1912, Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda
- [9.] ULICSKA LÁSZLÓ: A munka mint büntetés: Dologház és a társadalmi integráció in *Esély: társadalom- és szociálpolitikai folyóirat*

EGYÉB FORRÁSOK

- [1.] ANGYAL-ISAÁK: *Büntetőtörvénykönyv II.*, 1941, Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, Budapest
- [2.] ÁVÉDIK FÉLIX (szerk.): *A Jogi Hírlap Döntvénytára*, 1934, A Jogi Hírlap Kiadása, Budapest
- [3.] VARGHA FERENC–ISAÁK GYULA: *Bűnvádi perrendtartás*, 1928, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest

SAJTÓ- ÉS MÉDIAFORRÁSOK

- [1.] IRK ALBERT in *Budapesti Hírlap*
- [2.] Napi hírek: A magyar jogász-egyesület in *Budapesti Hírlap*
- [3.] Napi hírek: A magyar jogászegyesület in *Budapesti Hírlap*
- [4.] NAGYIVÁNYI FEKETE GYULA: Minta - dologház in *Budapesti Hírlap*
- [5.] Dologház fölállítása in *Budapesti Hírlap*
- [6.] Magyar jogászgyűlés in *Budapesti Hírlap*
- [7.] Indokolás a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény szövegéhez in *Igazságügyi Közlöny*
- [8.] Közveszélyes törvényjavaslat a közveszélyes munkakerülőkről in *Népszava*
- [9.] A csavargó törvényről in *Népszava*